

Зорица Трикић
Јелена Врањешевић
Љиљана Левков

ВОДИЧ ЗА РОДИТЕЉЕ КРОЗ СИСТЕМ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Не оклевајте

Информишите се

Кажите шта желите

Организујте се и учествујте

КАО ВИ!

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И НАУКЕ

ПРОЈЕКАТ
ПРУЖАЊЕ
УНАПРЕЂЕНИХ УСЛУГА
НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ

Инклузивно
образовање

Зорица Трикић, Јелена Врањешевић,
Љиљана Левков

НИКО КАО ВИ!

Водич за родитеље
кроз систем
образовања и васпитања

НИКО КАО ВИ!
Водич за родитеље кроз систем
образовања и васпитања
Зорица Трикић, Јелена Врањешевић,
Љиљана Левков

Издавач
Министарство просвете и науке Републике Србије
Немањина 22–26, Београд
www.mpn.gov.rs

Лекџура и корекџура
Драгана Ђатић

Припрема и шџампа
Досије студио

Тираж
5.000

ISBN 978-86-7452-043-7

Штампање ове публикације обезбеђено је у оквиру пројекта „Пружање унапређених услуга на локалном нивоу – DILS“ који реализује Министарство просвете и науке, средствима Светске банке/Међународне банке за обнову и развој, IBRD Зајам број 7510 YF.

ПРОЈЕКАТ
ПРУЖАЊЕ
УНАПРЕЂЕНИХ УСЛУГА
НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ

www.dils.gov.rs

САДРЖАЈ

УВОД.....	5
I. ОПШТИ ПРИНЦИПИ И ВРЕДНОСТИ НА КОЈИМА СЕ ЗАСНИВА СИСТЕМ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА.....	10
I.a Инклузивна пракса у образовању.....	11
I.б Забрана и спречавање дискриминације.....	13
I.в Забрана насиља, злостављања и занемаривања.....	14
II. ЦИЉЕВИ И ИСХОДИ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА.....	17
II.a Циљеви образовања и васпитања.....	17
II.б Исходи образовања и васпитања.....	18
III. СТРУКТУРА СИСТЕМА: НИВОИ ОБРАЗОВАЊА.....	20
III.a Предшколско васпитање и образовање.....	20
III.б Основно образовање и васпитање.....	22
III.в Средње образовање и васпитање.....	25
III.г Језик подучавања на свим нивоима образовања и васпитања.....	27
IV. ЗАПОСЛЕНИ У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНИМ УСТАНОВАМА: ПРАВА И ОБАВЕЗЕ.....	29
IV.a Структура запослених и ниво образовања.....	29
IV.б Лиценца за рад.....	31
IV.в Повреда радне обавезе.....	32
V. РАЗВОЈ, ОБЕЗБЕЂИВАЊЕ И УНАПРЕЂИВАЊЕ КВАЛИТЕТА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА.....	35
V.a Образовно-васпитни стандарди.....	35
V.б Систем обезбеђивања и унапређивања квалитета.....	37
V.в Вредновање и самовредновање.....	50
VI. ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА.....	52
VII. ПРАВА И ОБАВЕЗЕ УЧЕНИКА.....	60
VIII. КАКО СЕ ПРАТИ НАПРЕДОВАЊЕ УЧЕНИКА У УЧЕЊУ И КАКО СЕ УЧЕНИЦИ ОЦЕЊУЈУ.....	65
IX. КАКО СЕ ОДОБРАВАЈУ И БИРАЈУ УЏБЕНИЦИ.....	72

X. KOЈИ СЕ ПОДАЦИ ДАЈУ ШКОЛИ, ЧЕМУ СЛУЖЕ И КАКО СЕ ЧУВАЈУ	74
XI. НОВИНЕ У СИСТЕМУ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА.....	76
XII. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА: РОДИТЕЉИ И ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНА УСТАНОВА – КАКО ДО ПАРТНЕРСТВА	78

УВОД

Поштовани родитељи¹,

Публикација *Нико као ви!* намењена је вама чија су деца већ у предшколском припремном програму, или су у основној или средњој школи, или их тек чека упис, тј. прелазак са једног на други образовни ниво. Циљ публикације јесте да вас *информише* о образовном систему, о напорима који се улажу да се тај систем унапреди и о могућностима да се ви лично *активно и конструктивно укључите* у различите аспекте образовно-васпитног процеса, да остварујете и негујете *партнерски однос са васпитачима/наставницима*, у циљу унапређења квалитета образовања за **сву децу**².

Шта каже закон: Жељено стање

Општи принципи система образовања и васпитања

да „систем образовања и васпитања својом организацијом и садржајима обезбеђује и 1) *ефикасну сарадњу са породицом, укључивањем родитеља, односно старатеља*, ради успешног остваривања постављених циљева образовања и васпитања, и 2) *разноврсне облике сарадње са локалном заједницом и широм друштвеном средином* како би се постигао пун склад између индивидуалног и друштвеног интереса у образовању и васпитању“.

члан 3 став 2 тачка 1) и 2) Закона о основама система образовања и васпитања, (Службени гласник РС, бр. 72/09 и 52/11)

Новим законима у области образовања, пре свега Законом о основама система образовања и васпитања (2009) (у даљем тексту: ЗОСОВ)³ и Законом о предшколском васпитању и образовању (2010),⁴ посебно се указује на значај улоге родитеља у образовно-васпитном процесу и на важност изградње партнерских односа са њима, односа који су у најбољем интересу сваког детета.⁵ Сарадња са родитељима и породицом јесте један од основних принципа на којима се заснива квалитет образовно-васпитног процеса, а учешће родитеља у животу и раду школе/вртића постаје једно од мерила за процену квалитета тих установа.

- 1 Родитељи су све одрасле особе које примарно брину о деци, без обзира на то да ли је реч о биолошким родитељима или о старатељима.
- 2 Информације дате у овој публикацији углавном се односе на тзв. државне школе и државне образовне институције, на оне школе и институције чији су оснивачи Република Србија, односно Аутономна покрајина (основне и средње школе), или локална самоуправа (предшколске установе).
- 3 Закон о основама система васпитања и образовања (Службени гласник РС, бр. 72/09).
- 4 Закон о предшколском васпитању и образовању (Службени гласник РС, бр. 18/10).
- 5 Исто се очекује и од закона о основном и средњем образовању и васпитању који су у овом тренутку у припреми.

Резултати бројних истраживања потврђују колико је важно укључивање родитеља у образовно-васпитни процес:

- ✓ Заједнички и усаглашени напори наставника и родитеља дају боље укупне резултате у образовању и васпитању ученика.
- ✓ Родитељи који се укључују у рад и активности школе боље разумеју природу школског учења и ефикаснији су у пружању подршке својој деци.
- ✓ Укључивање родитеља доприноси побољшању и понашања и постигнућа ученика.
- ✓ Родитељи имају бољи увид у то какву подршку школа може да пружи, а што је нарочито важно када је ученику потребна додатна подршка.

Укључивање родитеља има нарочито повољне ефекте у школама и срединама које су оптерећене различитим социјалним и другим проблемима.

Речју, тамо где су родитељи, као равноправни партнери, конструктивно укључени у живот и рад школе, деца су успешнија и задовољнија.

Но, иако су улога родитеља и важност њиховог учешћа у различитим аспектима школског живота препознати како у закону и подзаконској регулативи, тако и у истраживањима која су се бавила том темом, пракса у већини образовно-васпитних установа пружа другачију слику.

Шта каже пракса: Реално стање⁶

- а) *Каква је комуникација између школе и родитеља у нашим школама?*⁷
- У већини школа углавном не постоје јасно дефинисане процедуре за комуникацију са родитељима. У школама у којима су те процедуре дефинисане, под њима се подразумевају различити нивои партиципације родитеља, као што су: *редовно информисање родитеља, укључивање свих родитеља у процес решавања проблема, принцип сарадње и узајамно уважавање*.
 - На питање да ли школа има поједине дефинисане процедуре охрабривања и подстицања укључивања родитеља, директори/наставници у већини случајева одговарају да су то углавном акције које су усмерене на информисање родитеља, као што су: *индивидуални писмени родитељски позиви, разговор, саветодавни рад*, ангажовање *ручних служби* и њихов контакт са родитељима, *званичан позив* (писмено, или

6 Закључци предочени у овом делу брошуре засновани су на резултатима истраживања која су рађена у оквиру регионалног пројекта под називом Подстицање инклузије у образовању и унапређење квалитета образовања у југоисточној Европи (Институт за отворено друштво–ОСИ и Програм за образовну подршку–ЕСП). Извештај националног истраживања у Србији, као и свих истраживања у земљама које учествују у пројекту могу се наћи на сајту www.see-educoop.net/aeiq

7 Резултати ових истраживања односе се на школе, и то, у већини случајева, на основне школе.

телефоном) на разговор; мање су то акције које укључују партнерство са родитељима, тј. њихово учествовање у различитим аспектима живота школе, као што су: укључивање родитеља у процес наставе, у различите семинаре, едукације и пројекте.

- Када је реч о укључивању родитеља у процес образовања своје деце, ситуација је скоро слична – прилике да дође до тог укључивања у нашим школама нису честе. Родитељи углавном не учествују у областима као што су настава и организација школе и школског живота. Партиципација родитеља у већини школа своди се на улогу организатора споредних активности у школи, оних које нису у директној вези са школским програмом, процесом наставе и учењем, као ни са битним аспектима организације школе. Родитељи се најчешће укључују у ваннаставне активности, у уређење школског простора и у финансијска питања (хуманитарне акције и прикупљање новца за одређене активности школе), а што указује на декоративну или, у најбољем случају, споредну улогу родитеља у школском животу.

б) *Зашто се родитељи не укључују у животи школе*

- По мишљењу запослених у школама, највећа препрека томе јесу сами родитељи – они нису заинтересовани да са школом сарађују (недостатак времена и мотивације). Од осталих препрека наводе се недостатак школских ресурса за организацију и спровођење програма подршке и наставници, тј. њихова (не)обученост или недостатак времена за рад на програмима подршке.

в) *Шта кажу родитељи*

- Родитељи најчешће, као препреку за укључивање у живот школе наводе неинформисаност, тј. то што немају сазнања о томе на које све начине могу учествовати у животу школе; они од школе очекују да им пружи јасне смернице о томе који су све начини и могућности за сарадњу.
- Код појединих родитеља присутан је страх да ће се њихов покушај партиципације протумачити као сувишно мешање у професионалну улогу наставника.
- Родитељи нису у потпуности задовољни комуникацијом коју имају са својим представницима из савета родитеља; неки од њих не верују да савет родитеља истински заступа њихове ставове и потребе; други, пак, сматрају да не постоји двосмерна комуникација и да они нису довољно информисани о процесу доношења одлука на састанцима савета родитеља.
- Већина родитеља (и представници савета родитеља, и остали) изражава жељу да у образовно-васпитни процес буде више укључен како би имали јаснију слику о континуитету образовног процеса и школском програму.

Како до промене: Од садашњег ка жељеном стању

Да би дошло да унапређења сарадње родитеља и школе, да би се подстакло укључивање родитеља у различите аспекте школског живота, потребно је да школа чини оно што је неопходно:

– ***Пољребно је да школа информише родитеље.***

Родитељи би требало да детаљно буду информисани о свим аспектима школског живота и образовног процеса који се посредно или непосредно тичу њихове деце и њих лично; требало би, такође, да буду информисани и о начинима на које могу да се укључују у рад школе, као и да дају свој допринос унапређењу квалитета васпитно-образовног процеса.

– ***Пољребно је да школа родитеље консултује, тј. да им љружи љрилику да изразе своје ставове и љљребне.***

То значи да је потребно развити процедуре које ће родитељима омогућити да буду видљиви у процесу образовања своје деце, да кажу шта мисле и шта желе, те да њихова перспектива буде уважена у процесу доношења одлука.

– ***Школа би љребало да родитеље укључује у љроцес одлучивања у областима које су од њейсредној значаја за образовање њихове деце.***

Укључивање родитеља на различите начине у живот образовно-васпитне установе помаже родитељима да разумеју начине на које она функционише, њену структуру и организацију и подстиче развој компетенција за сарадњу. Зато је веома важно да се, у оквиру добро испланираног и дугорочног програма, родитељима нуде најразноврснији видови активности у које они могу да се укључују у односу на преференције, обавезе и способности/вештине. Принцип сарадње са породицом, тј. учешће родитеља у животу образовно-васпитне установе требало би да постане једно од важних мерила за процену квалитета образовно-васпитног рада. Предшколска установа/школа требало би да развије процедуре за охрабривање и подстицање партиципације, да ту партиципацију учини одрживом, и да она постане део васпитно-образовне праксе, а не редак, изоловани пример који зависи од мотивације и ентузијазма појединаца у вртићима/школама.

Зато ова публикација има за циљ не само да вас **информише**, већ и да вас **охрабри, покрене и оснажи**:

- ✓ да будете активни и одговорни у процесу образовања своје деце;
- ✓ да подржите децу да преузму свој део одговорности;
- ✓ да захтевате да се права ваше деце и ваша родитељска права поштују;
- ✓ да тражите висок квалитет образовања за ваше дете и за сву осталу децу;

- ✓ да подржите васпитаче/наставнике да свој посао раде одговорно и за добробит све деце;
- ✓ да се повезујете и удружујете са другим родитељима, а све у циљу стварања што бољих услова у којима ће деца/ученици, запослени у образовању и родитељи бити задовољнији и успешнији;
- ✓ да учествујете у дијалогу са доносиоцима образовних политика и њиховим реализаторима, људима који утичу на раст, развој, образовање и добробит вашег детета, све деце и друштва у целини.

Ово су, притом, само неке од идеја које би требало да вас подстакну на размишљање и акцију.

У водичу се после сваке обрађене теме наводи и колико је та тема важна за родитеље, а из перспективе њиховог укључивања и учествовања у образовању деце.

I. ОПШТИ ПРИНЦИПИ И ВРЕДНОСТИ НА КОЈИМА СЕ ЗАСНИВА СИСТЕМ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Право на образовање

Свако има право на образовање.

Основно образовање је обавезно и бесплатно, а средње образовање је бесплатно. Сви грађани имају, под једнаким условима, приступ високошколском образовању. Република Србија омогућује успешним и надареним ученицима слабије имовног стања бесплатно високошколско образовање, у складу са законом.

чл. 71 Устава Републике Србије,
(Службени гласник РС, бр. 98/06).

Грађани Републике Србије једнаки су у остваривању права на образовање и васпитање, без обзира на пол, расу, националну, верску и језичку припадност, социјално и културно порекло, имовно стање, узраст, физичку и психичку конституцију, сметње у развоју и инвалидитет, политичко опредељење или другу личну особину.

чл. 6 ст. 2 Закона о основама система образовања и васпитања,
(Службени гласник РС, бр. 72/09 и 52/11).

Да би сви којима је право загарантовано то право и остварили, систем образовања и васпитања обезбеђује следеће:

- **Доступност образовања** сваком појединцу⁸ и спречавање дискриминације и сегрегације; креирање једнаких шанси и могућности за свако дете/ученика; уклањање потенцијалних препрека за напредовање и остваривање пуних потенцијала сваког детета/ученика.
- **Квалитет** у образовању и васпитању, што значи да се образовање заснива на знањима и достигнућима савремене науке прилагођене узрасту, као и личним образовним потребама деце и ученика; такође, на уважавању сваког детета и родитеља; на примени савремених начина подучавања и оцењивања у подстицајном окружењу у коме свако дете, без обзира на порекло, социјални статус и способности, има осећај припадања и у коме са децом раде способни и образовани наставници/васпитачи који се стално стручно усавршавају и теже да свако дете оствари своје пуне потенцијале, развије компетенције за доживотно учење и живот у савременом друштву.

8 У овом водичу користе се именице у мушком роду, али се оне односе и на мушки и на женски род.

- **Средину** за образовање и васпитање која:
 - негује **демократске** вредности и заснива се на поштовању права и обавеза детета, ученика и одраслих;
 - одликује се **отвореношћу, толеранцијом, поштовањем** деце, ученика, њихових личности, порекла, породица и средина из којих долазе, те **уважавањем различитости**;
 - и код деце и код одраслих негује основне **моралне вредности**, као што су поштовање права и слобода, солидарност, поштење и одговорност, осећање културне и цивилизацијске повезаности са светом.
- **Усмереност на децу/ученике**, на већи квалитет њихових постигнућа и развијање мотивације за учење и напредовање; препознавање, уважавање и излагање у сусрет њиховим различитим могућностима, потребама и интересовањима, а кроз разноврсне и прилагођене видове наставе и оцењивања.
- **Отвореност** за промене и новине, као и за **сарадњу са породицом**, локалном заједницом и широм друштвеном средином, у циљу повезивања и усклађивања личних, појединачних и друштвених интереса и добити.

Доминантне вредности образовања и васпитања јесу *инклузивности, равноправности и уважавање различитости*, те је стога потребно да образовно-васпитне установе буду места на којима се свако *дете/ученик осећа прихваћено и безбедно*. Да би се те вредности промовисале и заштитиле, неопходно је с једне стране неговати **инклузивну праксу**, а с друге безусловно **забрањивати сваки облик дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања** деце/ученика и одраслих.

I.a ИНКЛУЗИВНА ПРАКСА У ОБРАЗОВАЊУ

Једна од најзначајнијих новина у систему образовања и васпитања јесте постепено увођење **инклузије** и прелазак на систем инклузивног образовања, у коме нема никаквих облика физичке и друге сегрегације (одвајања, изолације, искључивања) било ког ученика или групе ученика по било ком основу. То значи да редовну наставу у редовним вртићима/основним школама похађају сва деца, укључујући и децу која имају сметње у развоју и/или додатне образовне и друге потребе. То такође значи да се за сву децу креирају услови у којима она могу да буду успешна, прихваћена и задовољна и у којима се свакоме од њих пружа подршка у складу са потребама и могућностима.

Да би се инклузија реализовала неопходно је знатно прилагођавање деце, родитеља, вртића/школа, као и васпитача/наставника. Иако се отпори често јављају, потребно је разумети да је инклузивно образовање и васпитање по правилу квалитетно, јер се њиме уважавају специфичности **сваког детета**, његове могућности, интересовања и потребе. У инклузивном образовном и васпитном систему, сва деца имају добити, пре свега зато што уче да прихватају једни друге, да међусобно сарађују и да се поштују те, самим тим, да постану и одговор-

ни и пристојни грађани који су спремни да граде пристојно друштво. Са друге стране, инклузивно образовање активира онај део популације који често остаје на друштвеним маргинама и оспособљава га не само за потпунији и квалитетнији лични живот, већ и за стваран, опипљив и конкретан допринос друштву.

Када је реч о деци из осетљивих друштвених група која немају једнаке шансе за укључивање у предшколски и школски систем (пре свега због лоших материјалних и породичних услова), закон предвиђа афирмативне мере њиховог укључивања у образовно-васпитни систем. Тако је предвиђено да нека деца у школу могу да се упишу чак и када нису похађала обавезни предшколски програм, као и да малишани без пријаве пребивалишта (најчешће ромска деца, деца са избегличким или статусом прогнаних лица) у школу могу бити уписана и без потребне документације.⁹

- Школа/предшколска установа (али само када је реч о припремном предшколском програму) јесте **дужна да упише свако дете** са свог подручја. Предшколска установа/школа може да упише и дете са другог подручја, на захтев родитеља, а у складу са својим могућностима (пре свега капацитетима).
- Деца са сметњама у развоју имају право на образовање и васпитање које уважава њихове образовне и васпитне потребе у редовном систему образовања и васпитања¹⁰: а) у **редовном систему** образовања и васпитања, уз појединачну или групну **додатну подршку** и б) у **развојној предшколској групи** или **школи за образовање ученика са сметњама у развоју**. То значи да је укинута тзв. **категоризација** деце са сметњама у развоју, односно, преглед који је обављала комисија која је по старим прописима имала овлашћење да одлучи о томе да ли ће дете уопште моћи да се укључи у образовање, а ако се укључује, у коју ће се врсту школе уписати (редовну или специјалну).
- Када је дете уписано у школу, стручна служба (психолог и педагог) врши **процену спремности детета за школу** како би се утврдиле потребе детета за подршком у циљу оптималног развоја и учења. Приликом тог испитивања неопходно је водити рачуна о друштвеним, породичним и материјалним околностима у којима дете расте и развија се, а испитивање би требало обављати тако да се уваже дететова различита знања и вештине и приступ информацијама.¹¹
- Родитељи који желе да дете упишу у неку од специјалних школа морају тражити **мишљење интерресорне комисије за процену додатних образовних, здравствених и социјалних потреба детета**. Без мишљења интерресорне комисије, дете не може бити уписано у специјалну школу.¹²

9 ЗОСОВ, чл. 98.

10 ЗОСОВ, чл. 6.

11 ЗОСОВ, чл. 98.

12 ЗОСОВ, чл. 98.

Уколико родитељ жели да дете пребаци из специјалне у редовну школу, то може да уради без сагласности интересорне комисије.

Инклузивна пракса – Зашто је то важно за вас, родитеље:

- Имате право да очекујете да се вашем детету пружа подршка у учењу и напредовању.
- Имате могућност да се консултујете са различитим стручњацима у процесу доношења одлуке о врсти образовања за које ће се ваше дете одлучити, а које ће бити у најбољем интересу детета (педијатар, лекар специјалиста, психолог/педагог у школи/вртићу, васпитач/учитељ који познаје ваше дете и слично).
- Имате могућност да покренете иницијативу за процену додатне подршке вашем детету и да будете активни учесници у том процесу тако што ћете пружити све релевантне информације и документацију о детету пре почетка и током процеса процене. Чланови интересорне комисије ће саслушати све што имате да кажете и ваше мишљење ће бити уважено. Имате право и да дајете/не дајете сагласност на мишљење те комисије.
- На ваш захтев, у рад комисије може да се укључи особа која дете добро познаје и која може да допринесе квалитетнијој процени и обезбеђивању додатне подршке (на пример, психолог, логопед, терапеут, асистент, или неки члан породице).
- Имате право да учествујете у индивидуалном образовном плану, да будете укључени у тим за пружање додатне подршке вашем детету, као и да предложите некога од стручњака који нису запослени у установи (школи или вртићу) за члана тима за израду IOP-а (неког ко добро познаје ваше дете и за кога верујете да ће радити у најбољем интересу вашег детета).
- У договору са школом, учитељем/наставницима, можете да присуствујете образовно-васпитном раду и да на тај начин пружате додатну помоћ вашем детету.

1.6 ЗАБРАНА И СПРЕЧАВАЊЕ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Омогућавање препознавања различитих облика дискриминације подразумева постојање критеријума које министар просвете и науке доноси у сарадњи са министром надлежним за људска права.¹³

Под дискриминацијом лица или групе лица сматра се свако неједнако или појединачно, на отворен или прикривен начин, искључивање или ограничавање права и слобода, неједнако постојање или постојање чињења, односно неједнако управљање разлика повлађивањем или давањем привилегија.

(ЗОСОВ, чл. 44).

Овде је изузетно важно нагласити да је понекад потребно предузети посебне мере које на први поглед изгледају као неједнак третман, како би се постигла и

¹³ Правилник о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације у установама образовања и васпитања јесте у процесу израде. Припремају га Министарство за људска и мањинска права, државну управу и локалну самоуправу РС и Министарство просвете и науке Републике Србије.

осигурала пуна равноправност и заштита, да би се омогућио напредак у развоју оних група и појединаца који се налазе у изразито неповољном положају у односу на другу децу и ученике. Једна од таквих мера јесте тзв. **афирмативна акција**, која може имати разноврсне облике и може се предузети у различитим ситуацијама или условима не само у образовању, већ и у другим областима, а која у начелу служи томе да се припадницима различитих група обезбеди приступ одређеним друштвеним добрима и могућностима којима друштво располаже (на пример, неки ученици имају предност при упису у средње школе, нека деца при упису у вртић и слично). Ове акције се не предузимају да би се неке усекратила права, већ да би се креирали услови да сваки појединац има приступ ономе што и други имају на располагању и што користе, те се не сматра дискриминацијом.

І.В ЗАБРАНА НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА¹⁴

У свакој образовно-васпитној установи забрањено је физичко, психичко и социјално насиље, злостављање и занемаривање деце и ученика, физичко кажњавање и вређање личности, односно сексуална злоупотреба деце и ученика или запослених. Под насиљем и злостављањем подразумева се сваки поступак – било да је учињен само једном, или да је реч о поступку који је понављан, било да је вербални или невербални – који за последицу има стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства личности детета и ученика, или запосленог. Ево шта се све подразумева под занемаривањем, насиљем и злостављањем:

Занемаривање и немарно поступање представља пропуштање да се обезбеде услови за правилан развој детета и ученика.

Физичко насиље јесте физичко кажњавање деце и ученика које чине запослени и друге одрасле особе; свако понашање које може да доведе до стварног или потенцијалног телесног повређивања детета, ученика или запосленог; насилно понашање запосленог према деци, ученицима или другим запосленима, као и ученика према другим ученицима или запосленима.

Психичко насиље јесте понашање које доводи до тренутног или трајног угрожавања психичког и емоционалног здравља и достојанства детета и ученика или запосленог.

Социјално насиље јесте искључивање детета и ученика из групе вршњака и различитих других облика социјалних активности које се одвијају у школи или вртићу.

У циљу ефикасније заштите деце од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама, ради дефинисања процедура и улога различитих актера у превенцији насиља и интервенцији у случајевима насиља, Министарство просвете и спорта Републике Србије донело је 2005. године *Посебни протокол за заштити деце од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама* (у складу са Конвенцијом о правима деце и документима

14 ЗОСОВ, чл. 45.

које је усвојила Влада Републике Србије, Националним планом акције за децу и Општим протоколом за заштиту деце од злостављања и занемаривања).

У Посебном протоколу за заштиту деце од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама представљене су превентивне активности и дефинисане су процедуре у заштити деце од насиља, прецизирана је улога свих који су укључени у живот и рад образовно-васпитне установе. Тај протокол је обавезујући за све који учествују у животу и раду образовно-васпитне установе и намењен је деци, ученицима, васпитачима, наставницима, директорима, стручним сарадницима, помоћном и административном особљу, родитељима/старатељима и представницима локалне заједнице. На основу одредаба тог протокола, у складу са специфичностима рада, установа је у обавези да у Годишњем програму рада дефинише Програм заштите деце/ученика од насиља и да формира Тим за заштиту деце/ученика од насиља. Чланове тима именује директор, а колико ће чланова тим имати зависи од специфичности установе. Од њих се, иначе, очекује да буду професионални, отворени и доступни, као и да својим понашањем демонстрирају вредности које заступају, тј. не смеју они у биографији имати никакве елементе насилног понашања према деци/ученицима и/или колегама. Имена чланова тима требало би да буду истакнута на видном месту, тако да сви (деца/ученици, родитељи, запослени) знају ко је у тиму. Тим би требало да у току радног времена установе обезбеди присуство бар неког од својих чланова, тако да се до чланова може доћи кадгод је то потребно.

Основни задаци тима јесу:

- да учествује у обуци за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања и да стечена знања и вештине преноси на све запослене у установи, са циљем стицања минимума знања и вештина неопходних за превенцију, препознавање, процену и реаговање на појаву насиља, злостављања и занемаривања деце/ученика;
- да организује упознавање деце/ученика, родитеља/старатеља и локалне заједнице са Општим протоколом за заштиту деце од злостављања и занемаривања и Посебним протоколом;
- да координира израду и реализацију програма заштите деце/ученика од насиља (превентивне и интервентне активности);
- да организује консултације у установи и процењује нивое ризика за безбедност деце/ученика;
- да прати и процењује ефекте предузетих мера у заштити детета/ученика;
- да сарађује са релевантним установама, као што су, на пример, центри за социјални рад, домови здравља, болнице, МУП и слично;
- да организује евидентирање појаве насиља и прикупља документацију;
- да извештава стручна тела и органе управљања.

У току рада на прикупљању документације и приликом консултација са колегама унутар и/или изван установе обавезно је поштовати **принцип поверљивости**, као и принцип **заштите најбољег интереса детета/ученика**. Документација би требало да се чува на сигурном месту, како би се обезбедила поверљивост

података. Важно је притом имати на уму да у **образовно-васпитном систему нема места за истрагу и доказивање** насиља, злостављања и занемаривања. Ти задаци јесу у надлежности других система (Министарство унутрашњих послова, правосуђе).

Више информација на: <http://www.mpn.gov.rs/sajt/page.php?page=94>

Принципи, вредности и циљеви образовно-васпитног процеса – Шта то значи за вас, родитеље:

- Познавање вредности и приципа на којима почива систем образовања и васпитања јесте од значаја из много разлога, а посебно је важно уколико желите да разумете колико је битан и у чему се може састојати допринос родитеља у настојању да се побољшају и унапреде неки од аспеката образовних установа и образовног система у целини.
- Имате право и обавезу да тражите да се поштују одређени принципи и вредности: ваше дете има право на **квалитетно** образовање које развија све његове потенцијале, и то у образовном контексту који је отворен, стимулативан и безбедан, и у коме се уважавају различитости и негују основне моралне вредности.
- Имате право и обавезу да тражите додатну помоћ и подршку за ваше дете, уколико су му подршка и помоћ потребне. Додатна помоћ се мора обезбедити за свако дете, при чему дете због тога не сме да буде „обележено“.
- Познавања правила и забрана које би требало да се поштују у установама јесте од изузетне важности. Правила и забране су осмишљене да заштите децу, родитеље и запослене, а не да их контролишу и кажњавају. Када се разуме заштитна улога тих мера, онда се оне више и уважавају.
- Ви као родитељи имате могућност да се додатно ангажујете на поштовању и превенцији кршења правила, и то на следеће начине:
 - Можете васпитавати своје дете тако да научи да разуме, уважава и поштује друге, да води рачуна о себи и својим потребама, али да при томе не угрожава друге и њихове потребе. Важно је да обесхрабрујете насилничко понашање, тако што ћете дете учити да сукобе које има решава разговором, или да тражи вашу подршку, уместо да проблеме решава насилничким понашањем. Посебно је важно да ви лично budete узор понашања које нема одлике насиља и у којем се не користе насилна средства. Дете најбрже и најефикасније учи од онога ко му представља модел и узор и за кога је емотивно везано.
 - Можете реаговати уколико вам се учини да се у установи дешава насиље о којем се ћути. Најбоље је да о томе одмах обавестите надлежне (у предшколској установи и школи), а уколико они не реагују, можете се обратити школској управи, затим Министарству. Уколико ни тада не стигне реакција, можете се обратити другим институцијама за помоћ, на пример невладиним организацијама које се баве тим проблемима, или Министарству унутрашњих послова. Не би требало да сами решавате сукобе међу децом/ученицима, или да укључујете друге институције/медије пре но што пробате да проблем решите у оквиру установе.
 - Можете реаговати, и реагујте, ако установе нису формирале тела која су предвиђена законом и посебним протоколом.

II. ЦИЉЕВИ И ИСХОДИ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

II.a ЦИЉЕВИ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Већ је наведено да је *прворазредни циљ* образовања и васпитања у Србији да се омогући и подстиче пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког детета и ученика, у складу са узрастом, развојним потребама, интересовањима и могућностима. Зато и јесте посебно важно да се нагласе четири основна темеља учења која су у складу са прокламованим вредностима доживотног учења (Делорс, 1996):¹⁵

1. Учити да би се знало

- стицање квалитетних знања и вештина и формирање језичке, тематичке, научне, уметничке, културне, техничке, информатичке писмености, као и вредносних ставова неопходних за живот и рад у савременом друштву;
- развој стваралачких способности, креативности, естетске перцепције и укуса;

2. Учити да би се радило

- развој способности проналажења, анализирања, примене и саопштавања информација, уз умешност и ефикасност у коришћењу савремених информационо-комуникационих технологија;
- оспособљавање за решавање проблема, повезивање и примену знања и вештина у даљем образовању, професионалном раду и свакодневном животу;
- развој мотивације за учење, оспособљавање за самостално учење, за учење и образовање током целог живота и укључивање у међународне образовне и професионалне процесе;
- развој кључних компетенција потребних за живот у савременом друштву, оспособљавање за рад и занимање стварањем стручних компетенција, у складу са захтевима занимања, развојем савремене науке, економије, технике и технологије.

3. Учити да би се живело са другима

- развој способности за комуникацију и дијалог, сарадњу и тимски рад;
- развијање способности за улогу одговорног грађанина, за живот у демократски уређеном и хуманом друштву, заснованом на пошто-

15 У ЗОСОВ-у циљеви су другачије дефинисани, а за потребе *Водича* организовани су кроз четири основна темеља учења о којима се говори у Декларацији UNESCO-а.

вању људских и грађанских права, права на различитост и бриге за друге, као и на поштовању основних вредности правде, истине, слободе, поштења и личне одговорности;

- развој свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине, еколошке етике и заштите животиња;
- развој осећања солидарности, неговање другарства и пријатељства;
- развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрасне равноправности, толеранције и уважавање различитости.

4. Учити „да будеш...“¹⁶

- развој свести о себи, самоиницијативе, способности самовредновања и изражавања свог мишљења;
- оспособљавање за доношење ваљаних одлука о сопственом развоју, животу и будућности, укључујући и избор даљег образовања и занимања;
- развој и практиковање здравог начина живота, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе за одржавањем, унапређивањем и развојем својих физичких способности;
- формирање ставова, уверења и система вредности, развој личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности држави Србији, поштовање и неговање свог језика, традиције и културе, као и културе других народа, развијање мултикултурализма, поштовање и очување националне и светске културне баштине.

II.6 ИСХОДИ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Општии исходи образовања и васпитања резултат су целокујној процеса образовања и васпитања којим се обезбеђује да деца, ученици и одрасли стјекну знања, вештине и вредносне ставове који ће допринети њиховом развоју и успеху, развоју и успеху њихових породица, заједнице и друштва у целини.

чл. 5. Закон о основама система образовања и васпитања,
(Службени гласник РС, бр. 72/09 и 52/11).

Зашто је важно увођење општих исхода

- Кроз опште исходе обједињују се сви резултати образовања и васпитања, јер се остварују усаглашеним, на заједнички циљ усмереним, целивитим образовно-васпитним процесом на свим нивоима образовања, кроз све облике, начине и садржаје рада.

¹⁶ У оригиналу: *learning to be.*

- Креира се могућност да се превазиђу нека давно регистрована ограничења у ефектима учења наших ученика, као што су, на пример:
 - предметна испарцелисаност њихових знања, тј. учење предмета без повезивања, уочавања повезаности знања и појава из једне, са знањима и појавама из друге области учења, или из другог наставног предмета;
 - учење градива напамет, без разумевања и жеље и способности да се стечена знања примене у другим предметима и/или реалним животним ситуацијама.
- Општи исходи представљају компетенције, тј. скуп знања, вештина, као и вредносних ставова који су неопходни за успешно сналажење и решавање различитих врста ситуација и проблема у свакодневном животу.
- Они су, такође, основа у процесу целоживотног учења на коју ће се дограђивати нова знања и вештине, као и упориште у вођењу квалитетног личног и друштвеног живота.

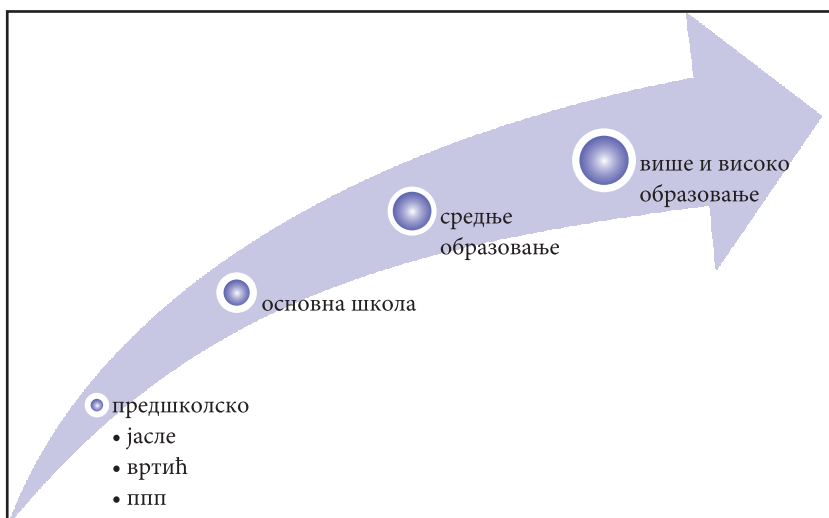
Погледајте и размислите да ли ће ваша деца на крају образовања постићи оно што је планирано. Како ћете знати да ли они имају услове да остваре планирано?

Систем образовања и васпитања мора да обезбеди све услове да деца, ученици и одрасли постижу опште исходе, односно да буду оспособљени:

- да усвајају и изграђују знање, примењују и размењују стечено знање;
- да науче како да уче и да користе свој ум;
- да идентификују и решавају проблеме, да одлучују користећи критичко и креативно мишљење;
- да раде ефикасно са другима, као чланови тима, групе, организације и заједнице;
- да одговорно и ефикасно управљају собом и својим активностима;
- да прикуљају, анализирају, организују и критички процењују информације;
- да ефикасно комуницирају користећи се разноврсним вербалним, визуелним симболичким средствима;
- да ефикасно и критички користе науку и технологију, уз показивање одговорности према свом и животу других, као и одговорности према животној средини;
- да схватају свет као целину повезаних система и приликом решавања конкретних проблема разумеју да они нису изоловани;
- да покрећу и спремно прихватају промене, преузимају одговорност и имају предузетнички приступ и јасну оријентацију ка остварењу циљева и постизању успеха.

III. СТРУКТУРА СИСТЕМА: НИВОИ ОБРАЗОВАЊА

Систем образовања и васпитања у Србији обухвата: а) предшколско, б) основно, в) средње образовање и васпитање, и г) високо образовање. Уписом у јаслице¹⁷ деца улазе у систем образовања и васпитања. Обавезно образовање и васпитање односи се на предшколски припремни програм и основно школско образовање (деца узраста од пет и по до 14, односно 16 година у случају понављања разреда).

III.a ПРЕДШКОЛСКО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ¹⁸

Припремни предшколски програм (популарно назван ППП) део је обавезног образовања и васпитања почев од школске 2006/2007. године. Тај програм се остварује као програм припреме за полазак у основну школу. У години пред полазак у школу¹⁹, остваривање програма траје четири сата дневно, пет дана у недељи, у трајању од девет месеци. Када то није могуће, програм се организује у минималном трајању од шест месеци. Програм може да се остварује

- 17 Облик рада са децом узраста од шест месеци до три године у оквиру предшколских установа.
- 18 Овде је описан само предшколски програм као део обавезног образовања, а не цео систем предшколског васпитања и образовања.
- 19 Примера ради, деца која су у септембру 2011. имала између пет и по и шест и по година, тј. деца која су рођена између 1. марта 2005. и 1. марта 2006. године требало би да су ППП почела да похађају у току школске 2011/2012. године.

у целодневном или полудневном трајању у оквиру предшколске установе или основне школе (када је то неопходно). Уколико дете борави у болници, за њега се припремни предшколски програм организује у здравственој установи. У изузетним случајевима, ако дете због болести или других оправданих разлога није у могућности да похађа предшколску установу, припремни предшколски програм може се организовати и у породици.²⁰

Време (датум почетка и завршетка) остваривања припремног предшколског програма утврђује се *Годишњим програмом рада* децјег вртића, односно основне школе која остварује припремни предшколски програм. Васпитно-образовни рад са децом у години пред полазак у школу остварује васпитач.

Ако дете вртић већ похађа, оно ће у ППП бити аутоматски укључено. Уколико то није случај, родитељи дете морају да упишу у неки вртић или школу која ППП организује.

Што се тиче деце са сметњама у развоју и инвалидитетом, она такође морају да похађају ППП, и имају право да буду уписана у редовну васпитну групу. Одлуку о томе доноси родитељ. Уколико је потребно, предшколска установа (вртић) донеће за дете индивидуални васпитно-образовни план. То значи да ће запослени пратити његово напредовање и развој, да ће га укључивати у активности које су у складу са његовим могућностима и да ће планирати циљеве за даљи рад са тим дететом. Дете може бити уписано и у развојну групу, тј. у васпитну групу за децу са сметњама у развоју и инвалидитетом. У тим групама, са децом раде не само васпитачи већ и логопеди и дефектолози.

За упис деце у припремни предшколски програм родитељ би требало да приложи:

- ✓ доказ о здравственом прегледу детета – потврда од педијатра која се добија у дому здравља и
- ✓ извод из матичне књиге рођених.

Уколико дете мења школу или вртић у коме похађа ППП, добија преводницу која му омогућава да се без проблема упише у други вртић/основну школу и тамо продужи похађање наставе.

Обезбеђивање услова да се сва деца упишу у ППП – Разрађени су механизми праћења броја малишана који су стасали за полазак у ППП, како би сви они били уписани. Општина или град, као јединица локалне самоуправе, води евиденцију²¹ и обавештава децје вртиће, односно основне школе и родитеље о томе која би деца требало да пођу у припремни предшколски програм. Уколико родитељи децу ипак не упишу, против њих се покреће прекр-

20 Закон о предшколском васпитању и образовању, чл. 20.

21 Закон о предшколском васпитању и образовању, чл. 23 и 24.

шајни поступак, и то у року од 15 дана од када је родитељ обавештен да би своје дете требало да упише у припремни предшколски програм.

Програм рада у оквиру припреме за полазак у школу припремају органи дечјег вртића, односно основне школе која остварује предшколски програм у складу са *Општим основама предшколског програма*, бирајући између два модела – модела А, који је више тематски, усмерен на децу, породице, њихове потребе и интересовања, и **модела Б**, који је више усмерен на когнитивни развој, на стицање конкретних знања и вештина, и то по областима развоја. Свака предшколска установа, и свака група у оквиру установе, има право на избор модела по коме ће радити.

Уколико желите да сазнате више о моделу А и моделу Б, као и о Општим основама предшколског програма погледајте на <http://www.mpn.gov.rs/propisi/propis.php?id=74>

Још једна напомена: Израда нових основа програма је у току и очекује се да оне буду завршене и усвојене у 2012. години.

Похађање ППП-а јесте **бесплатно и финансира се из буџета Републике**. Уколико је дете већ у вртићу, цена целодневног боравка мора да се коригује у односу на цену четворочасовног бесплатног припремног предшколског програма. Уколико се програм реализује у приватним вртићима, родитељи то за своју децу плаћају. Дете које је страни држављанин и дете без држављанства, дете из осетљиве групе, без доказа о пребивалишту и других личних докумената, прогнано или расељено лице, уписује се у ППП (у оквиру предшколске установе, тј. школе) под истим условима као и свако друго дете које је држављанин Србије.

По завршетку похађања ППП-а детету се издаје **уверење о завршеном програму**; то уверење је важан документ – упис у основну школу без њега не би требало да буде могућ.

ППП – Шта то за значи вас, родитеље:

- Правовремени упис детета.
- Разумевање важности припреме за полазак у школу, и то не само у смислу знања, већ и социјализације, стицања радних навика и слично.
- Захтевајте да се деци обезбеди да ППП похађају. Уколико у близини нема вртића и школе, тражите да се деца превозе или да се за њих обезбеди путујући вртић.
- Кроз савет родитеља и управни одбор вртића и школе утичите на израду плана и програма рада.
- Промовишите сарадњу између школа и вртића да би се деци олакшао прелазак са једног нивоа образовања на други, да би им адаптација била лакша и да би сва деца остала у систему, тј. прешла у основну школу.
- Припремајте се заједно са дететом још док је у ППП-у за полазак у школу.

III.6 ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

Осим редовних основних школа у којима се одвија основно образовање и васпитање, постоје и: а) основне школе за музичко образовање, б) основне школе за балетско образовање, в) основне школе за образовање ученика са сметњама у развоју и г) основне школе за образовање одраслих.

Родитељ може да изабере основну школу у коју жели да упише своје дете. Редовне основне школе су обавезне да упишу најпре свако дете које има пребивалиште на подручју школе, а тек потом, уколико им то просторне и кадровске могућности допуштају, да уписују другу децу. Потребно је да родитељи *најкасније до 1. фебруара* календарске године поднесу захтев школи за коју су се одлучили и коју намеравају да упишу дете. Основне музичке и балетске школе имају пријемне испите. Свако дете је у обавези да похађа редовну основну школу, а основна музичка и балетска школа похађају се у складу са интересовањима и потребама детета.

Важне напомене:

Израз **бесплатни**, који се користи уз ППП и основно образовање, као што многи родитељи знају, требало би узети са извесном резервом. Деца/ученици, односно њихови родитељи, сами сnose трошкове појединих уџбеника и пратеће опреме (на пример, опреме за физичко васпитање, патике за вртић, потрошни материјал), трошкове одласка на излете, екскурзије и слично.

Осим што на њега сви имају право, ППП и основно образовање су такође и **обавезни** за све грађане Србије (Устав Републике Србије, чл. 81). Родитељи који без оправданог разлога не упишу своје дете на време, могу бити кажњени новчаном казном у висини од 5.000 до 25.000 динара.

Полазак у основну школу и трајање основног школовања

- Деца са навршених шест и по година полазе у основну школу.
- Школовање траје осам година у редовним основним школама.
- Школовање траје шест година у основним школама за музичко образовање.
- Школовање траје четири године у основним школама за балетско образовање.

Упис у основну школу

Упис детета у основну школу представља обавезу родитеља коју родитељ мора да испуни најкасније до 31. маја календарске године у којој ће, у тренутку почетка школске године, његово дете имати најмање шест и по, а највише седам и по година.

Уколико су родитељи несигурни, на обавезу уписа подсетиће их надлежни орган локалне самоуправе: општина води евиденцију о деци са боравиштем на својој територији и једном годишње обавештава родитеље и школе о деци која су стасала за школовање. С друге стране, школа обавештава родитеље и општину о деци која су стасала за упис, али нису уписана у школу, и то чини најкасније 15 дана од истека уписног рока. Када надлежни орган општине прими поменуто обавештење, подноси прекршајну пријаву против родитеља.

Дете може у школу да крене и раније и касније, тј. већ са шест година старости – ако психолог школе процени да је оно спремно за наставу – или после шест и по година – ако постоје оправдани разлози за то (на пример, болест детета због чега оно није похађало ни предшколски припремни програм). Уколико је дете превазишло проблеме које је имало пре него што је достигло узраст од осам и по година, оно ће бити уписано у први разред; ако проблеми нестану након тог времена, дете ће моћи да упише разред који одговара нивоу знања и способности које оно поседује у том тренутку.

Приликом пријаве детета, родитељ подноси следећа документа:

- ✓ извод из матичне књиге рођених (не старији од шест месеци);
- ✓ уверење о завршеном предшколском припремном програму које издаје установа у којој је дете програм похађало;
- ✓ потврду о обављеном лекарском прегледу и извршеној вакцинацији;
- ✓ уверење о пребивалишту детета.

Приликом уписа у школу не врши се више тестирање, а нема ни категоризације деце. У школу се уписују **сва деца**, а тек након уписа, школски психолог и педагог испитују различите способности сваког детета, како би се утврдило да ли је оно у потпуности спремно за похађање наставе. Сврха испитивања јесте сазнавање које су могућности и способности деце, како би се школа/учитељи боље припремили за рад са сваким од њих појединачно. То испитивање обавља се на матерњем језику детета те је, уколико је то потребно, школа дужна да обезбеди преводиоца.

Након испитивања, стручни тим школе може да утврди следеће:

- да је дете потпуно спремно за похађање наставе;
- да постоји потреба за индивидуализовањем наставе, или (касније) за доношењем индивидуалног образовног плана који би детету олакшао образовање;
- да постоји потреба за додатном подршком за образовање²².

22 Више о овоме у делу о инклузивној пракси.

Образовне и васпитне активности се у свим врстама основних школа одвијају на основу **школског програма** који се израђује и доноси у самој школи, и о томе ће више речи бити у наставку *Водича*.

Завршетак основне школе

- На крају основне школе ученици полажу **завршни испит** који је обавезан за све њих, без обзира на то које планове они имају за даље школовање. Завршним испитом процењује се степен остварености општих и посебних стандарда постигнућа у основном образовању и васпитању.
- Након полагања завршног испита, сваки ученик добија одговарајућу јавну исправу о завршеном основном образовању и стиче право на упис у средњу школу без полагања квалификационог испита, осим ако није реч о упису у неку од специјализованих гимназија или уметничких школа (на пример, математичка, филолошка, музичка школа), у којима је пријемни испит обавезан да би се провериле изузетне способности ученика.
- За ученике који имају сметње у развоју или имају неки облик инвалидитета предвиђено је да испит полажу у складу са својим моторним и чулним могућностима, односно, у складу са условима које захтева врста инвалидитета и који су најповољнији за ученика јер минимализују проблем везан за њиховог развој или инвалидитет. Уколико дете полаже завршни испит по прилагођеним стандардима, родитељ би требало да школи да сагласност.

На сајту Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања можете наћи информатор о завршном испиту за основно образовање, као и збирке задатака које ће деци бити од помоћи да се за полагање испита што боље припреме. Погледајте <http://www.ceo.edu.rs> и/или адресу пројекта <http://www.okni.edu.rs>

III.B СРЕДЊЕ ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

У Србији постоје три типа средњих школа: *гимназија* (укључујући и војну *гимназију*), *средња стручна школа* и *уметничка школа*.

Гимназија је четворогодишња школа која пружа опште образовање и припрема ученике за даље школовање. Постоје гимназије општег типа и гимназије које имају друштвено-језички и природно-математички смер, као и гимназије за посебно даровите ученике (филолошка, математичка, гимназија за спортисте) у којима се пријемни испити полажу временски раније него што је то у другим школама. Постоје и гимназије са посебним усмерењем на информатику, као и гимназије у којима се настава реализује двојезично, на српском и страном језику (енглески, француски, италијански).

Средње стручне школе јесу школе са четворогодишњим и трогодишњим трајањем које ученике оспособљавају за различита занимања, али и омогућавају наставак њиховог школовања на струковним и академским студијама.

Уметничке школе јесу четворогодишње школе у које се уписују даровити ученици (са посебно израженим талентом).²³ Те школе оспособљавају за рад у уметничким занимањима и припремају ученике за даље школовање. За упис у уметничке школе полаже се пријемни испит.

У средњу школу ученици полазе након завршене основне школе. Средње образовање јесте бесплатно, али није обавезно²⁴. Право на бесплатно средње образовање, већ је речено, загарантовано је и Уставом Републике Србије.

Ученици средњих школа могу остваривати права у области ученичког и студентског стандарда²⁵, као што су:

- 1) право на смештај, исхрану и васпитни рад;
- 2) право на ученички кредит;
- 3) право на ученичку стипендију;
- 4) право на стипендију за изузетно надарене ученике;
- 5) право на одмор и опоравак;
- 6) право на културне, уметничке, спортске и рекреативне активности и информисање.

Поменута права имају ученици средњих школа чији је оснивач Република Србија, или Аутономна покрајина, или јединица локалне самоуправе, они који су први пут уписани у одређени разред у текућој школској години, чије се школовање финансира из буџета Републике Србије и који имају држављанство Републике Србије. Ученици из осетљивих друштвених група (материјално угрожене породице, деца без родитељског старања, једнородитељске породице, ромска национална мањина, лица са инвалидитетом, лица са хроничним болестима, лица чији су родитељи нестали или су киднаповани на територији Косова и Метохије и на територији република бивше СФРЈ, избеглице и расељена лица, повратници по споразуму о реадмисији и депортовани ученици) права остварују под условима утврђеним законом и применом блажих критеријума које, у складу са овлашћењима из овог закона, прописује министар надлежан за послове образовања.

Ученик са посебним потребама остварује право на васпитни рад, односно смештај у установу ученичког стандарда, уз уважавање његових посебних

23 У уметничким школама постоје и уметнички занати за које се ученици оспособљавају три године.

24 Све су израженије тенденције да и средње образовање постане обавезно, јер би се на тај начин већи број деце задржао у систему образовања и васпитања. Нацрт стратегије образовања 2020+ предлаже обавезно средње образовање.

25 Закон о ученичком и студентском стандарду, чл.3, *Службени гласник РС*, бр. 46/10.

потреба. Министарство просвете и науке расписује конкурс за остваривање тих права најкасније три месеца пре почетка школске године.

Завршетак средње школе

На завршетку школовања, односно образовања и васпитања у средњој школи, полажу се различити облици завршних испита, као што су:

- **Општа матура**²⁶ – после завршеног четвртог разреда средњег општег образовања и васпитања; може да је полаже и ученик по завршетку средњег стручног/уметничког образовања.
- **Стручна и уметничка матура**²⁷ – после завршеног четвртог разреда средњег стручног, тј. уметничког образовања и васпитања.
- **Завршни испит средњег стручног образовања** – након средњег стручног образовања у трајању од три године.
- **Испити других облика стручног образовања** – након завршеног двогодишњег образовања за рад, или након другог разреда средњег стручног образовања и васпитања у средњој стручној школи.

Ученик са сметњама у развоју и са инвалидитетом полаже матуру и/или завршни испит у складу са својим моторичким и чулним могућностима, односно, у складу са условима које захтева одређена врста инвалидитета. Ученик може да буде ослобођен полагања дела испита из предмета за које су му током образовања прилагођавани стандарди постигнућа.

Након положене матуре и/или завршног испита ученик добија јавну исправу. На основу положене матуре ученик се уписује у високошколску установу без полагања пријемног испита, осим испита за проверу посебних склоности и способности.

Занимљиво и важно:

Влада Републике Србије усвојила је Стратегију каријерног вођења и саветовања у Републици Србији са акционим планом за њено спровођење у периоду од 2010. до 2014. године. Основни циљ доношења Стратегије јесте успостављање система каријерног вођења и саветовања како би се што боље искористили људски ресурси кроз стварање јасне везе између образовања и тржишта рада. Каријерно вођење и саветовање јесте један од основних инструмената развоја људских потенцијала којима се постижу како образовни циљеви (побољшање ефикасности образовног система), тако и циљеви економског развоја и циљеви социјалне једнакости и укључености. Посебна пажња посвећује се сензибилизацији запослених у средњим школама за СГС, каријерно вођење и саветовање.

Министарство просвете и науке, у сарадњи са агенцијом Владе Немачке – GIZ (Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit) спроводи и **пројекат о професионалној оријентацији за ученике у основним школама, како би им се помогло да што успешније изаберу одговарајућу средњу школу.**

26 ЗОСОВ, чл. 83.

27 ЗОСОВ, чл. 84.

III.Г ЈЕЗИК ПОДУЧАВАЊА НА СВИМ НИВОИМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Настава у школама одвија се на српском језику, али на подручјима где живе националне мањине може се организовати и на језику националне мањине. Образовно-васпитни рад се остварује не само на српском језику, већ и на албанском, бугарском, мађарском, румунском, русинском, словачком и хрватском. Настава изборног наставног предмета *Матерњи језик са елементима националне културе* остварује се на босанском, мађарском, ромском, румунском, русинском, словачком, бугарском, украјинском и хрватском језику.

Када се целокупан образовно-васпитни процес остварује на језику националне мањине, као обавезан предмет ученик има српски као нематерњи језик.

У основним и средњим школама, уз сагласност Министарства просвете и науке може се организовати настава на страном језику. Забележени су примери таквог организовања наставе у приватним школама. Настава може да се остварује и двојезично, тако да се у Републици Србији настава у појединим школама реализује на српском и француском језику, на српском и енглеском, и на српском и италијанском језику.

Уколико ученици не познају језик на коме се настава изводи, било да је то српски или језик националне мањине, школа реализује и индивидуални програм тог језика у циљу подршке ученицима.

IV. ЗАПОСЛЕНИ У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНИМ УСТАНОВАМА: ПРАВА И ОБАВЕЗЕ

IV.a СТРУКТУРА ЗАПОСЛЕНИХ И НИВО ОБРАЗОВАЊА

Да би се рад у образовно-васпитним установама одвијао на квалитетан начин и да би се обезбедили услови у којима свако дете може да учи и да се развија, требало би водити рачуна о саставу, структури, нивоу квалификација и компетенција запослених.

Образовно-васпитни рад у установама обављају:

- васпитач у предшколским установама и у школи са домом;
- учитељ (професор/наставник разредне наставе) у оквиру првог циклуса образовања (од првог до четвртог разреда основне школе) и професори/наставници појединачних предмета²⁸ у другом циклусу образовања (у вишим разредима основне школе), као и у средњим школама;
- помоћни наставник, који помаже наставницима у раду, посебно када је реч о припреми лабораторијских вежби и извођењу практичне наставе (посебно у средњим школама);
- тим стручњака који најчешће чине *педагози* и *психолози*, као и други сарадници (*библиотекар*, *ноћојекар*, *дефектолози*, *социјални радник*, *здравствени радник* у *предшколској установи* и слично);
- педагошки асистент – нова улога у образовном систему која је дефинисана Законом о основама образовања и васпитања (2009) као подршка деци са додатним потребама у оквиру развоја инклузивног образовног система. Посао педагошког асистента јесте:
 - да под надзором наставника/учитеља помогне деци којој је помоћ потребна;
 - да пружа додатну помоћ и подршку деци/ученицима у складу са њиховим потребама;
 - да пружа помоћ наставницима/васпитачима и стручним сарадницима у циљу унапређења њиховог рада са децом/ученицима којима је потребна додатна образовна подршка;
 - да остварује сарадњу и са родитељима, а заједно са директором да сарађује и са надлежним установама, организацијама, удружењима и институцијама на нивоу општине које су релевантне за решавање проблема са којима се деца и породице суочавају.

28 У дањем тексту наставници.

Педагошки асистенти не морају имати факултетско образовање, већ само средњу школу, а за рад им је неопходна уводна и модуларна обука која се односи на рад са децом, њиховим породицама и стручним институцијама. Поред успешно завршене обуке, потребна им је и сагласност локалне самоуправе на чијој се територији налази образовна установа у којој би они требало да буду запослени – тиме се повећава одговорност општина и градова према развоју школа и вртића.

- Персонални асистент (у закону се користи термин **лични пратилац детета**) – детету пружа подршку која није у вези са самом наставом (може бити ангажован/а за вођење детета у школу и довођење из школе, може пружати подршку детету које се отежано креће, или подршку док се дете облачи, пресвлачи, храни, одлази до тоалета и слично.²⁹

У *радни однос* у образовно-васпитне установе могу да ступе само појединци који имају одговарајућу *стручну спрему*, који имају *психичку, физичку и здравствену способност* за рад са децом/ученицима и који *нису кажњавани* за дела као што су насиље у породици, запуштање или злостављање малолетника, примање и давање мита и слично.³⁰ Уколико је потребно да наставници раде на језику мањина, морају они да поднесу потврду да *знају језик* на коме ће предавати.

Пишање за вас, родитеље:

Васпитачи, наставници и стручни сарадници имају право да се организују у удружења и савезе. Да ли сте размишљали о томе да се и ви организујете, повежете кроз институцију савета родитеља на нивоу општине и/или града, или на националном нивоу? Како би то изгледало? Шта бисте радили?

Што се стручне спреме³¹ тиче, наставници, васпитачи и стручни сарадници имају високо образовање које су стекли на студијама другог степена (као што су дипломске академске студије – мастер, специјалистичке академске студије или специјалистичке струковне студије), или на основним студијама првог степена у трајању од најмање четири године.

Осим што морају имати одговарајуће образовање, наставници предмета практичне наставе морају имати и искуство у дисциплини коју подучавају (на пример, потребно је да су играли балет, да имају мајсторско писмо и слично). Додатни захтеви постављају се пред васпитаче и наставнике који раде на језику мањина: да би квалитет обављања посла био загарантован, они морају или да положе језик на коме предају, или да поднесу доказ да су завршили студије на језику мањине.

29 Видети више на http://mdri-s.org/files/Brosura_Inkluzivno_obrazovanje.pdf

30 ЗОСОВ, чл.120.

31 ЗОСОВ, чл.8.

Иако директор расписује конкурс за пријем нових радника у установу на чијем је челу, одлуку о томе који ће кандидати бити примљени доноси он заједно са школским/управним одбором.

Мада су наставници, васпитачи и стручни сарадници високообразовани, они морају и да наставе са *континуираним стручним усавршавањем*. То значи да бар три дана годишње имају право (али и обавезу) да проведу на семинарима ван установе, на семинарима који су намењени унапређивању компетенција наставника. Стручно усавршавање може да се реализује и у установама. Програме стручног усавршавања бирају они са листе акредитованих програма, процењујући притом који су програми за њихов посао најфункционалнији. Програми се акредитују у оквиру Завода за унапређивање васпитања и образовања. Инсистирање на неопходности стручног усавршавања указује на препознавање суштинске важности знања и вештина професионалаца који раде са децом за постигнуће деце/ученика, али и на потребу пружања системске подршке васпитачима/наставницима у процесу целоживотног учења.

Види се то и кроз Стандарде компетенција за професију наставника и њиховог професионалног развоја које је утврдио Национални просветни савет у априлу 2011. године.

Више информација на:

http://www.nps.gov.rs/wp-content/uploads/2011/04/standardi-nastavnika_cir.pdf

У тим стандардима наставници се препознају као кључне особе за целокупан развој детета. Стандарди се односе на четири врсте компетенција:

- на наставну област, предмет и методику наставе;
- на учење и подучавање;
- на пружање подршке развоју личности ученика;
- на комуникацију и сарадњу са ученицима, родитељима и колегама.

Свака компетенција прати се кроз домене: знање, планирање, реализација и стручно усавршавање.

Стандарди компетенција требало би да наставницима послуже да промишљају своју праксу, да прате свој развој и да га планирају. Исти стандарди, такође, а што је веома важно, демонстрирају идеју да је школовање много више од усвајања конкретних знања. Стандарди су нека врста норме квалитетног рада и обавезујући су за наставнике.

IV.6 ЛИЦЕНЦА ЗА РАД

Наставници, васпитачи и стручни сарадници, да би могли да раде у образовно-васпитној установи, морају добити *лиценцу, тј. дозволу за рад*. Лиценца је јавни документ и добија се после завршеног приправничког стажа и поло-

женог испита за лиценцу.³² Министарство издаје лиценце и води регистар са именима оних који су је добили, при чему је регистар јаван и доступан свима који су заинтересовани да имају увид у тај докуменат. Важно је да се зна да једном добијена лиценца не важи заувек и да наставници, васпитачи и стручни сарадници лиценцу могу изгубити уколико свој посао не обављају савесно и у најбољем интересу детета.

Лиценца може бити *суспендована* ономе ко је радну обавезу повредио толико да му је престао радни однос, ко се није стручно усавршавао и ко не остварује образовно-васпитни рад на одговарајући начин. Под последњим поменутих условом подразумева се да наставник, васпитач или стручни сарадник није омогућио да се примењују принципи на којима се образовање и васпитање заснивају, није омогућио да се постижу циљеви образовања и васпитања и достижу прописани стандарди постигнућа и није успео да те недостатке отклони, већ га је просветни саветник два пута негативно оценио.

Наставник коме је суспендована лиценца наставу не може да води самостално, може само да присуствује настави коју обавља други наставник. Уколико, пак, исправи начињене грешке, лиценца му се враћа.

Лиценца може бити и *одузета*:

- ако је њен власник осуђен за кривично дело против полне слободе, насиља у породици, примања или давања мита у обављању својих послова наставника, васпитача и стручног сарадника;
- ако је једном већ имао суспензију лиценце, а стекли су се услови за нову суспензију.

Једном одузету лиценцу васпитач, наставник и стручни сарадник **не могу ионово да добију, нији моју да раде у образовно-васпитној установи**. Уколико директор са посла не удаљи запосленог коме је лиценца одузета, то морају да учине органи управљања, управни/школски одбор.

IV.В ПОВРЕДА РАДНЕ ОБАВЕЗЕ

Питања која су у вези са суспензијом и одузимањем лиценце отварају проблематику права и обавеза запослених у установи. Васпитач, наставник и стручни сарадник могу у оквиру свога рада да учине лакше и теже повреде радне обавезе. Лакше повреде се притом дефинишу актима установе, а теже су дефинисане законом.

32 Пре но што добију лиценцу, наставници, васпитачи и стручни сарадници морају да заврше факултет, да имају звање мастер и да добију 36 кредита из психолошких, педагошких и методичких дисциплина. Када се запосле, полагају стручни испит (одговара државном испиту) – испит за лиценцу.

Због чега наставник, васпитач или стручни сарадник може бити привремено или трајно удаљен са посла?³³ Овде наводимо теже прекршаје радне обавезе.³⁴

Поштовање дечјих права:

- наставник не спроводи мере безбедности и заштите деце, ученика и запослених;
- подстрекава на употребу или не пријављује набавку и употребу алкохолних пића и дроге код деце и ученика;
- угрожава или нарушава права детета, ученика или другог запосленог;
- дискриминише децу по било којој основи;
- насилно се према деци понаша, злоставља их и/или занемарује.

Сарадња са породицом/родитељима:

- одбија да на увид да резултате писмене провере знања ученицима, родитељима, односно старатељима;
- одбија да прими родитеља и да овоме омогући увид у евиденцију.

Вођење евиденције:

- фалсификује податке у евиденцији, односно јавној исправи;
- уништава, оштећује, скрива или износи евиденцију;
- непотпуно, неблаговремено и несавесно води евиденцију.

Злоупотреба положаја:

- наплаћује припрему ученика школе у којој је запослен, а ради оцењивања, односно полагања испита;
- незаконито располаже средствима, школским простором, опремом и имовином установе.

Остало:

- врши кривично дело на раду или у вези са радом;
- носи оружје у установи или у кругу установе;
- долази на рад у припитом или пијаном стању, употребљава алкохол или друга опојна средства;
- неоправдано изостаје са посла;
- подстиче политичко организовање на нивоу школе.

Када дође до прекршаја радних обавеза директор покреће дисциплински поступак, доноси одлуку и предвиђене дисциплинске мере као што су новчана казна или престанак радног односа.

33 ЗОСОВ, чл. 41.

34 У ЗОСОВ-у прекршаји нису овако наведени, реструктурирани су за потребе *Водича*.

Права и обавезе запослених у образовању и васпитању – Зашто је то важно за вас, родитеље:

1. Познавање *стандарда компетенција за професију наставника и њихове професионалног развоја* обезбеђује вам могућност да тражите да се они поштују, као и да се ангажујете у пружању подршке наставницима у процесу евалуације њиховог рада, да им обезбеђујете конструктивну повратну информацију уместо критике, да им указујете на то шта мислите да раде добро, а шта верујете да могу да унапреде из перспективе родитеља. Такође, познавање поменуте стратегије отвара вам простор да инсистирате на томе да се пружа подршка ученицима у развијању њихове личности и да им се у томе обезбеђује подједнака пажња, као и у усвајању конкретних знања и вештина.
2. Увид у то да преко својих представника у органима одлучивања на нивоу установе можете утицати на избор наставника, васпитача и стручних сарадника, као и других запослених у установи, требало би да вас покрене на акцију.
3. Познавање обавеза наставника, васпитача и стручних сарадника, разумевање значаја лиценце и услова за њено добијање и одузимање, оснажује вас у следећем:
 - а) да тражите да са вашом децом раде квалификоване особе које поседују лиценцу;
 - б) да заштитите своје дете, као и сву другу децу, уколико за тим постоји потреба;
 - в) да разумете да нико ко учествује у образовном и васпитном процесу и тиме значајно утиче на живот другог људског бића, није и не може бити недодирљив и да свако носи свој део одговорности и у вези са тим компромис не може постојати;
 - г) да разумете права која имате, као и то да су права и интереси деце, ученика и родитеља законом заштићени.

V. РАЗВОЈ, ОБЕЗБЕЂИВАЊЕ И УНАПРЕЂИВАЊЕ КВАЛИТЕТА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

V.a ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНИ СТАНДАРДИ

Осигурање и унапређивање квалитета образовања и васпитања јесте један од приоритетних задатака у сваком модерном образовном систему. Осигурање квалитета подразумева, с једне стране, да су *створене њређијосћавке и услови за квалићетан рад* у систему образовања и васпитања, а са друге, да су и *резулћатии* тога рада квалитетни.

Да би се обезбедило праћење услова с једне стране, и степена и квалитета остварених исхода с друге, уводе се разне врсте *образовно-васпичићних сћандарда*.

Зачћио су сћандарди важни:

- Циљеви и исходи образовања и васпитања кроз њих се конкретизују, чине се мерљивим и опипљивим.
- Прецизно се изражавају захтеви који се односе на компетенције потребне за обављање одређених послова и активности у систему.

Врста стандарда која се односи на обезбеђивање услова за осигурање квалитета већ је споменута и објашњена, а то су *сћандарди комичетиченићја за њрофесичу насћавника и њиховој њрофесичоналној развоја*. Друга се тиче *сћандарда квалићетиа рада образовно-васпичићних усћанова*. Стандарди се односе на седам области: школски програм и годишњи план рада; настава и учење; образовна постигнућа ученика; подршка ученицима; етос; организација рада и руковођење, као и ресурси с којима усћанова раполаже.

Више о њоие на:

http://www.nps.gov.rs/wp-content/uploads/2010/11/standardi-skola_lat.pdf

Да би се пратио квалитет резултата, уведени су образовни стандарди. Образовни стандарди јесу искази о основним знањима и умећима која би ученици требало да стекну до краја основног школовања. Стандарди су формулисани тако да ученицима омогућавају самовредновање резултата учења, и то је образовни исход од непроцењивог значаја. Требало би да учитељи и наставници добро познају те стандарде и да свој рад прилагођавају томе како би сва деца могла да их остваре.

Општи стандарди постигнућа утврђују се на основу општих исхода образовања и васпитања и односе се на нивое образовања (основношколски и средњошколски), први и други циклус образовања и врсте образовања и васпитања, односно образовне профиле (средње образовање).

О општим стандардима постигнућа за крај основне школе; о крају првог циклуса основне школе (после четвртог разреда) и за ученике у језицима националних мањина можете наћи више на: <http://www.nps.gov.rs/la/dokumenta/%d1%81%d1%82%d0%b0%d0%bd%d0%b4%d0%b0%d1%80%d0%b4%d0%b8/>

Посебни стандарди постигнућа

утврђују се према разредима, предметима, односно модулима, на основу општих исхода образовања и васпитања и општих стандарди постигнућа. Посебни стандарди постигнућа могу појединачно да се прилагођавају за ученика коме је то потребно услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета или других разлога. Ово је уведено да би се сваком детету омогућило да буде успешно, али не снижавањем очекивања, већ прилагођавањем реалним потенцијалима детета. Посебни стандарди се прилагођавају и ученику са изузетним способностима. У оба случаја циљ је да се детету омогући да доживи осећање успешности, свако у складу са својим могућностима.

Велики напори улажу се у унапређење квалитета образовања и васпитања, а посебно се подстиче увођење иновација у образовно-васпитни рад. Да се иновације не би уводиле стихијски, законом је регулисано спровђење *огледа* у школама, као начина провере вредности новог и другачијег начина рада пре него што се уведе у све образовне установе.

Оглед

Оглед је начин да се нека новина чији је циљ унапређивање квалитета и осавремењавање образовно-васпитног рада испроба и провери пре него што се примени у целом систему. Оглед може да се састоји у увођењу нових програма образовања и васпитања, увођењу организационих новина или новина у начину финансирања. Иницијатива за спровођење огледа може да настане у самој школи или вртићу, као и у Националном просветном савету, Савету за стручно образовање, Министарству просвете и науке, или некој другој институцији или организацији. Важно је знати да се за спровођење огледа расписује конкурс, како би се осигурало да установе које га спроводе задовољавају одговарајуће услове, те да су у стању да оглед спроведу компетентно и на предвиђени начин, а о спровођењу огледа одлучује министар. Трајање огледа је ограничено на најдуже пет година, а у последњој години спровођења огледа обавља се вредновање његових резултата, на основу којих се одлучује о његовој даљој примени. Програм огледа и резултати његовог вредновања доступни су јавности.

Осим програма на чије су остваривање вртићи и школе по закону обавезни, у предшколским установама, у основним и у средњим школама могу да се реализују и други програми, под условом да доприносе унапређењу квалитета образовања и васпитања, или да на ваљан и квалитетан начин задовољавају поједине изражене, важне, специфичне потребе школе и средине у којој

се школа налази. Наравно, пре него што се почне са њиховом реализацијом, ти програми морају проћи одређени поступак и добити и сагласност одговарајућих школских органа и просветних власти.

Изузетно успешни вртићи и школе, они у којима је постигнут висок ниво квалитета рада, могу постати **модел центри**, односно, могу стећи статус модел центра. То им затим омогућава даље унапређивање и усавршавање, али и оснаживање других кроз размену и ширење добре праксе и на друге установе.

Квалитет у образовању и васпитању – Шта то значи за вас, родитеље:

Када познајете стандарде:

- можете да избегнете коментаре који се заснивају на утиску и да утемељено и компетентно тражите да се стандарди поштују;
- можете пратити рад у образовном систему и интервенисати када мислите да се не остварује оно што је предвиђено стандардима;
- можете да заступате права деце на квалитетно образовање и васпитање;
- можете да промените свој однос према образовању, да разумете и његову важност за успешан живот вашег детета;
- можете разумети да је квалитет у систему образовања више од познавања предмета и вештина подучавања, да је компонента људскости изузетно битна (однос према детету, поштовање, подршка, клима у школи...);
- можете повећати своје самопоуздање.

V.6 СИСТЕМ ОБЕЗБЕЂИВАЊА И УНАПРЕЂИВАЊА КВАЛИТЕТА

Као што је у *Водичу* већ наглашено, квалитет образовања и васпитања јесте у жижи интересовања и представља кључ за остваривање постављених циљева и остваривање зацртаних исхода образовања и васпитања.

1. Министарство просвете и науке (МПН)

Министарство просвете и науке обезбеђује функционисање система образовања и васпитања у складу са општим принципима и циљевима образовања и васпитања:

- планира развој образовања и васпитања;
- организује програме стручног усавршавања запослених у образовању;
- прати и евалуира оствареност прописаних циљева и исхода образовања и васпитања;
- остварује међународну сарадњу у циљу унапређивања квалитета васпитно-образовног процеса;
- врши надзор над радом установа и завода, издаје дозволе за рад наставника, васпитача, стручних сарадника и директора и успоставља јединствени информациони систем просвете.

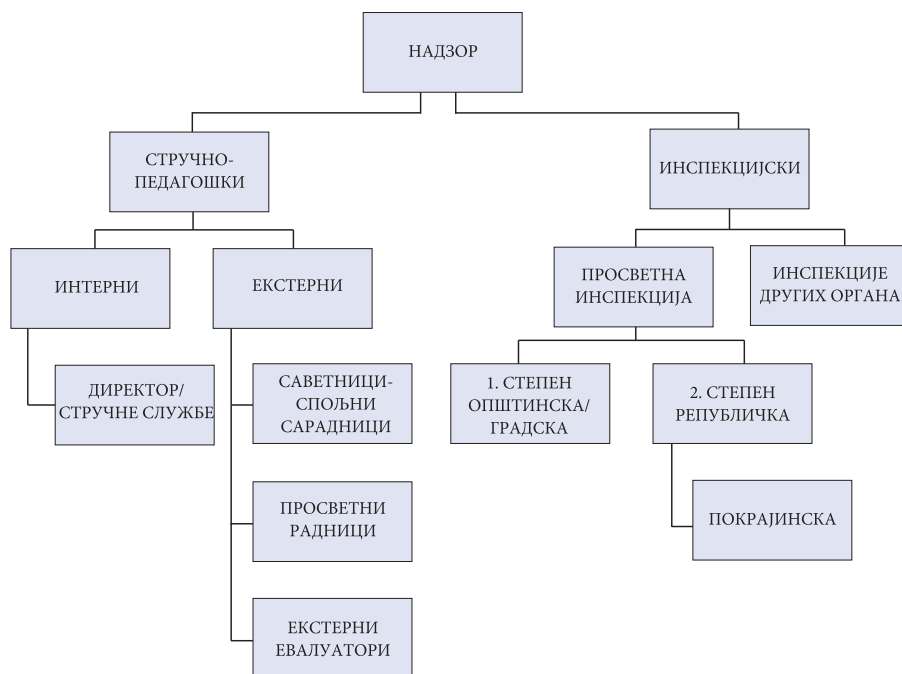

На локалном нивоу за послове образовања и васпитања задужена је *школска управа*. Школске управе, njih осамнаест, распоређене су по читавој територији Републике Србије и задужене су, у највећој мери, за обављање послова *стручно-педагошког надзора, давање подришке развојном планирању и осигурању квалитета рада установа*, обезбеђују услове да установе несметано уносе, попуњавају, ажурирају и одржавају базу података о образовању и васпитању у оквиру јединственог информационог система просвете и врше контролу наменског коришћења финансијских средстава установа.

Министарство има различите секторе као што су: сектор за предшколско и основно образовање и васпитање, сектор за школске управе, стручно-педагошки надзор и средње образовање и васпитање, сектор за високо образовање, за развој образовања и међународну просветну и научну сарадњу, за инвестиције, ученички и студентски стандард, јавне набавке, сектор за финансије и за европске интеграције и развојне и истраживачке програме и пројекте у образовању и науци, као и помоћнике министра за сваки од нивоа образовања. У Министарству просвете и науке постоји и функција државног секретара.

Једна од најважнијих функција које обавља МПН јесте **инспекцијски и стручно-педагошки** надзор над радом образовних установа и завода.³⁵

Систем надзора организован је на следећи начин:³⁶

35 ЗОСОВ, чл. 146.

36 Шема преузета из презентације Драгана Маринчића, Министарство просвете и науке Републике Србије, 26. зимски сусрети учитеља Србије.

Задатке просветне инспекције обављају просветни инспектори³⁷, а стручно-педагошки надзор врше просветни саветници.³⁸

У оквиру овлашћења која су утврђених законом, **просветни инспектор** контролише³⁹:

- поступање установе у погледу **спровођења закона**, других прописа у области образовања и васпитања и општих аката;
- остваривање **заштите права** деце и ученика, њихових родитеља и запослених;
- **остваривање права** и обавеза запослених, ученика и њихових родитеља;
- обезбеђивање **заштите** детета и ученика и запослених од **дискриминације**, насиља, злостављања, занемаривања и страначког организовања и деловања у установи;
- **поступак уписа** и поништава упис уколико је обављен супротно закону;
- испуњеност прописаних услова за **спровођење испита**;
- **прописану евиденцију** коју води установа и утврђује чињенице у поступку поништавања јавних исправа које издаје установа;
- поступа у оквиру својих овлашћења у случају **обуставе рада или штрајка** у установи ако је овај организован **супротно закону**.

Надзор може бити **редован** или **ванредан**⁴⁰:

- Редовни надзор обавља се најмање једанпут годишње.
- Ванредни надзор обавља се у случајевима када различити органи, установе, организације, родитељи или грађани поднесу пријаву, или на основу непосредног личног сазнања просветног инспектора.

Ако је пријава анонимна, или ако је упућена електронском поштом, просветни инспектор процењује да ли ће и шта предузети. О извршеном инспекцијском надзору просветни инспектор сачињава *зайисник*, који садржи налаз стања и, зависно од резултата, *налаже мере (које моју да садрже наредбу и/или забрану)* које морају да се примене у року од 15 дана након што је инспекцијски надзор извршен.

37 Дипломирани правник са положеним стручним испитом за рад у органима државне управе и најмање пет година искуства; наставник, стручни сарадник, васпитач са одговарајућом лиценцом, петогодишњим искуством у области образовања и државним стручним испитом. ЗОСОВ, чл. 150.

38 Наставник, стручни сарадник, васпитач са одговарајућом лиценцом, осмогодишњим радом у образовању и стеченим професионалним угледом: објављени радови, публикације, уџбеник, и слично. ЗОСОВ, чл. 152.

39 Просветни инспектори запослени су као служба локалне самоуправе, а неки од њих запослени су на централном нивоу, односно, имају статус другостепеног органа као републички инспектори. ЗОСОВ, чл. 47.

40 ЗОСОВ, чл. 148.

Стручно-педагошки надзор обавља **просветни саветник**⁴¹ и у оквиру тог надзора:

- **вреднују се квалитет рада установе** на основу утврђених стандарда и **остваривање развојног плана и програма** образовања и васпитања;
- пружа се помоћ и **подршка самовредновању** установе;
- прати се **поштовање општих принципа** и **остваривање циљева** образовања и васпитања;
- саветује се и пружа **стручна помоћ** наставнику, васпитачу, стручном сараднику и директору у циљу побољшања квалитета њиховог и рада установе и остваривања стандарда постигнућа;
- **саветује се** и пружа стручна помоћ установи у **обезбеђивању заштите** деце, ученика и запослених од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања у установи;
- **присуствује се извођењу** наставе, испита и других облика образовно-васпитног рада, прати се остваривање огледа;
- процењује се **испуњеност услова за стицање звања**;
- **предлаже се** установи, министру и надлежним органима предузимање **неопходних мера за отклањање неправилности и недостатака** у обављању образовно-васпитног, стручног, односно васпитног рада, као и мера за њихово унапређивање.

Надзор и саветодавни рад – Зашто је то важно за вас, родитеље:

- Можете да заштите своје или било које дете уколико за то постоји потреба.
- Знате коме би требало да се обратите уколико желите да похвалите рад установе коју похађа ваше дете, или да се жалите уколико сте незадовољни.
- Можете да се консултујете уколико имате питања.
- Можете да захтевате да се школи/вртићу, наставницима/васпитачима пружи адекватна помоћ у ситуацијама када им је помоћ потребна.

2. Национални просветни савет јесте скупштинско тело, независна национална институција која има 43 члана, а из чијих се редова бира и председник. Председника и чланове Националног просветног савета бира Народна скупштина и то са листе на којој има више кандидата, истакнутих и признатих стручњака из различитих области.

Национални просветни савет има следеће надлежности:

- одређује правце развоја и унапређења квалитета образовања;
- учествује у поступку доношења закона;
- доноси образовне програме, утврђује стандарде образовања по нивоима и врстама;

41 Просветни саветници делују у оквиру школских управа и има их око 110 у Србији.ЗО-СОВ, чл. 151.

- доноси стандарде за оспособљавање и стручно усавршавање и лиценцирање наставника, стручних сарадника, директора, као и за акредитовање образовних установа.

Савей за стручно образовање и образовање одраслих јесте тело задужено за средње стручно образовање и васпитање, специјалистичко и мајсторско образовање, образовање одраслих, образовање за рад, стручно оспособљавање и обуку. Тај савет има 21 члана, укључујући и председника, а именује га републичка влада из редова представника Привредне коморе, занатлија, удружења послодаваца, стручњака из области стручног образовања и образовања одраслих, привреде, запошљавања, рада, социјалне и омладинске политике, наставника из заједница стручних школа и репрезентативних синдиката (детаљнији опис у речнику).

3. Заводи

Закон је предвидео оснивање два завода који обављају развојне, саветодавне, истраживачке и стручне послове у предшколском, основном и средњем образовању и васпитању. То су:

- Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања**⁴², који има три организационе јединице:
 - Центар за стандарде – између осталог, припрема опште и посебне стандарде постигнућа и стандарде квалитета рада установа и који учествује у пружању подршке Министарству просвете и науке и надлежним саветима у погледу праћења и вредновања степена остварености циљева и општих и посебних стандарда постигнућа, као и материјала за испитивање и оцењивање ученика. <http://www.ceo.edu.rs/sr/2008-09-24-13-16-39/2008-09-24-13-26-21/83>
 - Центар за испите – бави се припремом програма и инструмената завршног испита у основном образовању и васпитању, опште и уметничке матуре у општем средњем и уметничком образовању и васпитању. <http://www.ceo.edu.rs/sr/2008-09-24-13-16-39/2008-09-24-13-26-21/102>
 - Центар за вредновање и истраживање – бави се планирањем и спровођењем различитих врста истраживања у којима се прикупљају, анализирају и тумаче подаци о квалитету система образовања и васпитања у Републици Србији. <http://www.ceo.edu.rs/sr/2008-09-24-13-16-39/2008-09-24-13-26-21/103>
- Завод за унапређивање образовања и васпитања**⁴³, који такође има три организационе јединице:

42 www.ceo.edu.rs/sr/component/content/frontpage

43 www.zuov.gov.rs/

- Центар за развој програма и уџбеника – обавља послове који се односе на припрему програма образовања и квалитет и поступак одобравања уџбеника и наставних средстава. <http://www.zuov.gov.rs/m-cspru-o-centru>
- Центар за професионални развој запослених – бави се, између осталог, припремом стандарда компетенција за професију наставника и васпитача и њиховог професионалног развоја и компетенција директора, као и унапређењем система сталног стручног усавршавања и професионалног развоја запослених у предшколском, основном и средњем образовању. <http://www.zuov.gov.rs/m-cpr-o-centru>
- Центар за стручно и уметничко образовање – бави се ефикасним и квалитетним развојем стручног и уметничког образовања. <http://www.zuov.gov.rs/m-censo-o-centru>

Заводе оснива Влада Републике Србије и даје сагласност на њихове статуте и годишње планове и програме рада, а средства се обезбеђују из републичког буџета.

На нивоу **образовних установа**, о развоју, обезбеђивању и унапређивању квалитета брину различити органи установе као што су: *школски одбор (школе)/ујравни одбор (предшколске установе), директор, стручни органи, савет родитеља и ученички парламент*.

1. Школски одбор/ујравни одбор

Школом/предшколском установом управља школски/управни одбор састављен од девет чланова (по три представника запослених, родитеља и локалне самоуправе), и то он чини без икакве материјалне надокнаде. Представнике запослених предлаже наставничко веће, а представнике родитеља савет родитеља, тајним изјашњавањем.⁴⁴ Директор није активни члан, али је одговоран за законитост рада одбора.

Чланови школског/управног одбора не могу бити лица која су осуђивана за кривична дела; лица која су испољавала дискриминаторна понашања; која имају сукоб интереса, или која су већ чланови неких других тела, или директори.

У установи у којој се образовно-васпитни рад у већини одељења изводи на језику националне мањине или за које је, у складу са законом којим се уређују надлежности националних савета националних мањина утврђено да су од посебног значаја за националну мањину, национални савет националне мањине предлаже три члана представника⁴⁵ јединице локалне самоуправе у орган управљања.

44 ЗОСОВ, чл. 54 ст. 10.

45 Закон о изменама и допунама закона о основама система образовања и васпитања, чл. 10 ст. 1, донет 14. јула 2011. године.

Када школски одбор средње школе одлучује о појединим питањима организације рада у школи и њеног функционисања, седницама школског одбора присуствују и у његовом раду учествују и представници ученичког парламента, али без права одлучивања. Такве седнице јесу седнице у проширеном саставу и сазивају се у следећим ситуацијама: када школски одбор доноси статут и друге опште акте, програм образовања и васпитања, када разматра поштовање општих принципа, остваривање циљева образовања и васпитања и стандарда постигнућа, када се планира доношење мера за побољшање услова рада и остваривање образовно-васпитног рада и када се доноси план стручног усавршавања запослених и усваја извештај о његовом остваривању.

Родитељи који учествују у управном/школском одбору			
<ul style="list-style-type: none"> - Доношење општих и планских аката и одлука - Одлучивање у другом степену по приговору и жалби ученика и запосленог - Разматрање важних питања и предузимање мера 			
Одлучују и доносе	Разматрају	Разматрају и усвајају извештаје о	Предузимају мере
1) статут 2) правила понашања у установи 3) друге опште акте 4) предшколски/школски/васпитни програм (програм образовања и васпитања) 5) развојни план 6) годишњи план рада 7) план стручног усавршавања запослених 8) финансијски план установе 9) одлуку о избору директора и решење о изабраном директору 10) одлуку о сагласности на акт о организацији и систематизацији послова 11) расписивање конкурса и избор директора	1) поштовање општих принципа 2) остваривање циљева образовања и васпитања 3) остваривање стандарда постигнућа	1) остваривању свих планова (развојни, годишњи, стручно усавршавање запослених) 2) о пословању и годишњи обрачун 3) о извођењу екскурзије/наставе у природи 4) о вредновању и самовредновању	1) побољшање услова рада 2) остваривање образовно-васпитног рада
Одлучују као другостепени орган:			
1) о правима ученика у управном поступку 2) о правима запослених			

Мандат школског/управног одбора траје четири године, а њега именује и пре времена дужности разрешава Скупштина локалне самоуправе/савет националне мањине/социјални партнери/МПН, и то у следећим ситуацијама:

- уколико одбор доноси незаконите одлуке или не доноси одлуке које је на основу закона и статута дужан да доноси;
- ако неоправданим одсуствовањима или несавесним радом онемогућава рад органа управљања;
- ако постоје неправилности у именовану одбора.

2. Директор

Дужност директора школе може да обавља свако ко има одговарајуће високо образовање за наставника те врсте школе и подручја рада, за педагога и психолога, дозволу за рад, обуку и положени испит за директора установе,⁴⁶ и најмање пет година рада у установи на пословима образовања и васпитања, након стеченог одговарајућег образовања.

Директора конкурсом бира *школски/ујравни одбор* по прибављеном мишљењу наставничког већа, а у школама у којима се настава изводи на језику националне мањине прибавља се мишљење и националног савета одговарајуће националне мањине. Министар даје сагласност на одлуке о избору и разрешењу директора. Директор за свој рад одговара школском одбору и министру.

Улога директора јесте од изузетне важности јер директор, поред одговорности за законитост рада, сноси и одговорност за успешно обављање делатности установе: стара се о благовременом објављивању и обавештавању запослених, ученика и родитеља, односно старатеља, стручних органа и органа управљања о свим питањима која су од значаја за рад установе и за рад тих органа; планира и организује остваривање школског програма/програма образовања и васпитања и свих активности установе и брине о осигурању квалитета укључујући самовредновање, остваривање стандарда постигнућа и унапређивање образовно-васпитног рада и развојног плана установе; одлучује о правима, обавезама и одговорностима ученика и запослених и предузима мере у случајевима када дође до повреде неке од забрана и недоличног понашања; предузима мере којима се извршавају налози просветног инспектора и просветног саветника, као и других инспекцијских органа; одлучује о коришћењу средстава утврђених финансијским планом и одговара за одобравање, законито и наменско коришћење тих средстава. Једна од најважнијих улога директора јесте да сарађује са локалном самоуправом и, пре свега, да сарађује са родитељима деце и ученика.

46 ЗОСОВ предвиђа овај испит, али је правилник о њему у изради.

Може ли директор да изјуби посао, њј. може ли биџи смењен

Директор може да буде смењен ако се у току трајања мандата утврди да он не испуњава услове за функцију директора; ако одбије да се подвргне лекарском прегледу на захтев органа управљања; ако почини неко кривично дело; када не обавља ваљано своје дужности; када установа не остварује принципе и циљеве образовања и васпитања и стандарде постигнућа; када се не поступа по налогу надлежног органа или се поступа незаконито.

3. Саветџ родитеља

Савет родитеља чини по један представник родитеља ученика сваког одељења, односно васпитне групе.

Важна најомена:

Да би у савету родитеља сва деца/ученици и родитељи били адекватно представљени, потребно је следеће:

- да у установи у којој стичу образовање припадници националне мањине/етничке групе, у савету родитеља сразмерно буду заступљени и представници националне мањине/етничке групе;
- да у установи у којој стичу образовање и деца и ученици са сметњама у развоју, члан савета родитеља буде и представник родитеља деце, односно ученика са сметњама у развоју.

Савет родитеља има важне надлежности:

Родитељи, чланови савета родитеља		
Дају сагласност	Предлажу	Разматрају
<ul style="list-style-type: none"> - на програм и организовање екскурзије/програме наставе у природи и разматрају извештаје о њиховом остваривању 	<ul style="list-style-type: none"> - представнике родитеља деце/ученика у орган управљања - представнике у стручни актив за развојно планирање и у друге тимове установе - мере за осигурање квалитета и унапређивање образовно-васпитног рада - изборне/факултативне предмете и у поступку избора учбеника 	<ul style="list-style-type: none"> - предлоге програма образовања и васпитања, школски програм, програм развојног и годишњег плана рада, извештаје о њиховом остваривању, вредновању и самовредновању - намену коришћења средстава од донација и од проширене делатности - предлажу органу управљања намену коришћења средстава остварених радом ученичке задруге и средства прикупљених од родитеља - услове за рад установе, услове за одрастање и учење, безбедност и заштиту деце и ученика - прописивање мера за безбедност и заштиту своје деце - разматрају и друга питања утврђена статутом

С обзиром на то да сви родитељи преко савета родитеља имају могућност да учествују у различитим аспектима живота у образовној установи, важно је да се у школи/вртићу успостави механизам путем којег ће савет бити њихов стварни представник и путем којег ће бити остварена двосмерна комуникација: од родитеља ка њиховим представницима у савету, и од представника савета ка родитељима који су их изабрали. У том смислу је веома важно следеће:

- Сви родитељи требало би да буду информисани о овлашћењима савета родитеља, као и о областима у којима савет може дати свој допринос (а тиме и они који су изабрали представнике савета). То је важно како би родитељи стварно бирали своје представнике и да би схватили колико је важно да у избору представника учествују. Процес доношења одлука на савету родитеља мора бити транспарентан да би осталим родитељима била јасна улога савета, као и сопствена улога у доношењу одлука које их се тичу.
- Потребно је да се омогући континуирано информисање родитеља (како на нивоу одељења, тако и на нивоу целе школе) о одлукама које су на савету донете, као и да се чланови савета упознају са очекивањима, потребама и ставовима родитеља чији су представници, како би те ставове могли ефикасно да заступају на савету. Састанци би требало да постану део одељенске праксе (као обавезни део родитељских састанака), али и да се по потреби организују састанци са родитељима првих, других, трећих... разреда, као и састанак родитеља целе школе, у зависности од врсте проблема о којем је реч.
- Потребно је континуирано испитивање потреба и очекивања родитеља (кроз састанке, упитнике и анкете), а све у циљу доношења одлука које ће бити у најбољем интересу деце. Под тим испитивањем подразумева се консултовање родитеља, добијање од њих идеја за различите акције и иницијативе у школи, као и за начине превазилажења одређених проблема, а не нуђење готових решења са којима би родитељи требало само да се сложе (или не сложе). Родитељи би такође требало да буду укључени у тимове који испитују потребе родитеља и, на основу тога, креирају програме/акције који излазе у сусрет тим потребама, они могу да прикупљају и тумаче прикупљене податке, да дају своје виђење и идеје.

Како да знате да ли савет родитеља заиста представља ваше интересе?**Одговорите на следећа питања:**

- Да ли су родитељи информисани о овлашћењима која савет има и на који су начин о томе информисани (преко учитеља/одељењског старешине, преко других родитеља, директора школе, писменим путем – кроз правилник о раду савета, и слично)?
- На који је начин омогућена комуникација између представника родитеља у савету и осталих родитеља: да ли је распоред одржавања савета усклађен са родитељским састанцима (на пример, седнице савета су предвиђене једном у месецу, док се родитељски састанци обавезно одржавају два пута у полугодишту – не рачунајући уводни родитељски састанак на почетку године – тако да не постоји могућност повратне информације са савета, као ни могућност да родитељи изнесу своје потребе и иницијативе представнику савета)?
- Где се одлажу записници са седница савета и да ли су они доступни и другим родитељима и наставницима?
- Да ли је у оквиру годишњег програма рада савета предвиђена комуникација са родитељима и наставницима (о начину на који ће се родитељи консултовати и начину на који ће добијати повратну информацију од савета)?
- Колико има иницијатива које је савет родитеља покренуо, које су од њих усвојене и спроведене, као и у колико је области у којима су иницијативе реализоване?
- Колико је иницијатива савета у чије су се спровођење укључили и остали родитељи?

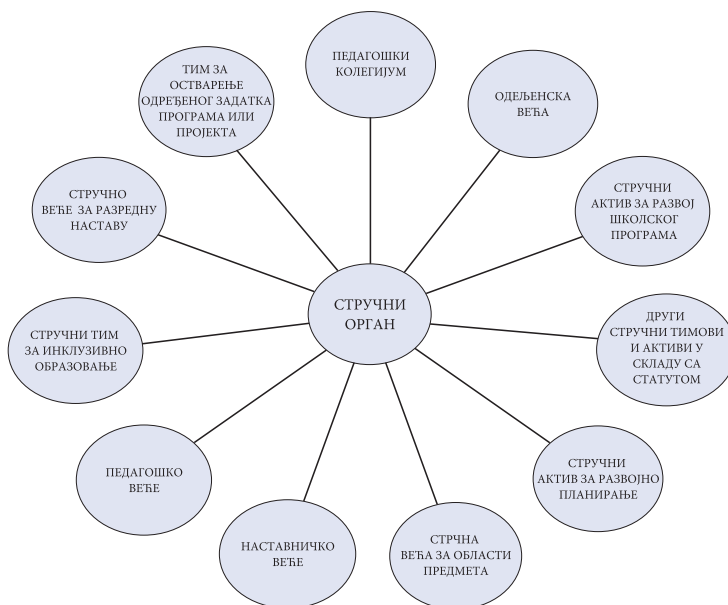
Министарство просвете и науке у оквиру пројекта под називом Пружање унапређених услуга на локалном нивоу – DILS, а у сарадњи са ЦИП-Центром за интерактивну педагогију и Фондом за отворено друштво Србија, покренуло је у новембру 2011. године програм *И родитељи се мишљају*. Циљ тог програма јесте стварање могућности да родитељи на активнији и квалитетнији начин учествују у доношењу одлука о животу предшколских установа и школа и тиме доприносе добробити своје деце.

Расшиљајте се када се састанци одржавају на територији ваше општине и дођите да чујете и видите. Тражите да се образовна установа у коју иду ваша деца укључи у именујући програм.

Однос између школског/управног одбора и савета родитеља сасвим је јасан; школски/управни одбор има функцију управљања, а савет родитеља саветодавну. Но, важно је подсетити да савет предлаже родитеље који ће бити чланови управног/школског одбора.

4. Стручни органи школе

Стручне органе школе чине:⁴⁷

У предшколској установи стручне органе чине **васпитно-образовно веће** и **стручни активи** васпитача и медицинских сестара, актив за развојно планирање и други стручни активи и тимови, у складу са статутом.⁴⁸

- **Васпитно-образовно веће** чине васпитачи и стручни сарадници.
- **Наставничко веће** чине наставници, васпитачи и стручни сарадници.
- **Педагошко веће** чине васпитачи и стручни сарадници који остварују васпитни рад у школи са домом.
- **Одељењско веће** чине наставници који изводе наставу у одређеном одељењу.
- **Стручно веће за разредну наставу** чине наставници који изводе наставу у првом циклусу образовања (од првог до четвртог разреда).
- **Стручно веће за области предмета** чине наставници који изводе наставу из групе сродних предмета.
- **Стручни актив за развојно планирање** чине представници наставника, васпитача, стручних сарадника, јединице локалне самоуправе, ученичког парламента и савета родитеља.

47 Шема преузета из презентације Драгана Маринчића, Министарство просвете и науке Републике Србије, 26. зимски сусрети учитеља Србије.

48 ЗОСОВ, чл. 66 ст. 1.

- **Стручни актив за развој школског програма** чине представници наставника и стручних сарадника.
- **Тим за остваривање одређеног задатка, програма или пројекта** могу да чине представници запослених, **родитеља**, јединице локалне самоуправе, односно стручњака за поједина питања.
- **Стручни тим за инклузивно образовање.**
- **Педагошки колегијум** чине председници стручних већа и стручних актива и представник стручних сарадника.
- **Стручни активи** за развој школских програма (наставници и стручни сарадници које именује наставничко веће) и за развојно планирање, које именују школски одбори (наставници и стручни сарадници, представници локалне самоуправе и савета родитеља).

Стручни органи школе и предшколске установе старају се о осигурању и унапређењу **квалитета** образовно-васпитног рада установе и о **остваривању циљева и исхода** образовања и васпитања, прате **остваривање програма** образовања и васпитања и **утврђују** резултате ученика, **вреднују** резултате рада наставника и стручних сарадника, **предузимају мере** за јединствен и усклађен рад са ученицима и решавају друга стручна питања образовно-васпитног рада.

Ученички парламенти⁴⁹ такође учествује у раду стручних органа, али без права одлучивања, и то: даје мишљења и предлоге стручним органима, школском одбору, савету родитеља и директору о правилима понашања у школи, годишњем програму рада, школском развојном плану, слободним и ваннаставним активностима, о учешћу на спортским и другим такмичењима и о организацији свих манифестација ученика у школи и ван ње; разматра односе и сарадњу ученика и наставника или стручног сарадника и обавештава ученике о питањима од посебне важности за њихово школовање.

Надлежности у развоју, обезбеђивању, унапређивању квалитета – зашто је то важно за вас, родитеље:

- Разумевање надлежности омогућава вам да схватите положај установе коју похађа ваше дете у систему образовања, као и то коме можете да се обратите у случају да вам је потребна нека информација, или да ви лично, рецимо, желите да пласирате неку информацију за коју мислите да је важна.
- Разумевањем улога различитих тела у установи и њихових улога стећи ћете јаснију слику о потенцијалном утицају који можете да вршите, као и о начинима учествовања.
- Увидевши утицај који поједина тела на нивоу вртића/школе имају, неће вам више бити свеједно ко вас представља у савету родитеља и школском одбору!

49 Више о ученичком парламенту у поглављу Права и обавезе ученика, стр. 60.

V. ВРЕДНОВАЊЕ И САМОВРЕДНОВАЊЕ

Вредновање и самовредновање јесу од изузетног значаја у процесу развоја, обезбеђивања и унапређивања квалитета рада вртића/школе. Циљ *самовредновања* јесте унапређивање квалитета њиховог рада. Самовредновање је истовремено и знак да је вртић/школа спремна да прихвати одговорност за сопствени рад и развој.

У самовредновању учествују стручни органи, савет родитеља, ученички парламент, директор, школски/управни одбор установе, деца/ученици, наставници и појединачно сваки родитељ, а оно се по појединим областима вредновања (као што су програм васпитања и образовања, школски програм и годишњи програм рада школе, настава и учење, постигнућа ученика, подршка ученицима, етос, ресурси, руковођење, организација и обезбеђивање квалитета) обавља сваке године, а сваке четврте или пете године у целини.

Самовредновање јесте поступак којим се вреднују сопствена пракса и сопствени рад, полазећи од анализе шта је и како је урађено. Три су основна питања притом у средишту процеса самовредновања:

1. Колико је добар наш вртић/школа?
2. Како то знамо?
3. Шта би требало да учинимо да вртић/школа буду још бољи?

Пробајте да одговорите на ова питања размишљајући о вртићу/школи у коју иде ваше дете.

Ако желите да сазнате више о самовредновању, погледајте *Приручник о самовредновању и вредновању школа*: http://www.mp.gov.rs/resursi/dokumenti/dok264-srp_MP_prirucnik_samovrednovanje.pdf

Извештај о самовредновању квалитета рада установе васпитно-образовном, наставничком, односно педагошком већу, савету родитеља и органу управљања подноси директор.

Спољашње вредновање рада установе обавља се стручно-педагошким надзором надлежног министарства, а исто вредновање чини и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања. Као и самовредновање, и спољашње вредновање квалитета рада вртића и школе обавља се према дефинисаним поступцима и садржајима који су у надлежности министра, а који их доноси након што су своје мишљење дали надлежни савети.

Процеси самовредновања, као и израда развојног плана установе осмишљени су тако да се на нивоу установе изгради заједница која се промишљено бави питањем квалитета. У тој заједници равноправно учествују сви учесници у образовно-васпитном процесу и деца/ученици, родитељи, наставници, васпитачи, стручни сарадници, директор, као и други запослени. При томе се

прати циклус: планирање–провера–вредновање процеса и резултата и поновно планирање на основу добијених информација.

У процесу самовредновања и спољашњег вредновања користе се *стандарди квалитета образовно-васпитних установа*. Квалитет установе они дефинишу преко седам области квалитета:

- школски програм и годишњи програм рада;
- настава и учење;
- образовна постигнућа ученика;
- подршка ученицима;
- етос (клима у образовној институцији и вредности које се промовишу);
- организација рада школе и руковођење;
- ресурси.

Више о стандардима квалитета образовно-васпитних установа можете наћи на:
http://www.nps.gov.rs/wp-content/uploads/2010/11/standardi-skola_lat.pdf

На основу наведених области квалитета да се закључити да су сви нивои функционисања важни и заступљени, укључујући климу и вредности које се у школи промовишу. То је изузетно битно, јер деца најбоље уче када се осећају прихваћеном и када у школи влада пријатна и подстицајна атмосфера.

Међународна истраживања о квалитету образовног процеса

Србија учествује у великим међународним пројектима TIMSS и PISA, и TALIS.

VI. ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

На националном нивоу, од изузетног значаја јесте деловање Завода за унапређивање образовања и васпитања и, у оквиру њега, посебно два центра:

А. Центар за развој програма и уџбеника. У њему се обављају:

1. послови припреме програма образовања:
 - а) образовања по нивоима и врстама;
 - б) образовања ученика са посебним способностима;
 - в) основног образовања у иностранству;
 - г) образовања одраслих;
 - д) образовања лица којима је потребна посебна друштвена подршка.
2. послови који се тичу квалитета и поступка одобравања уџбеника и наставних средстава.

У овом центру се, између осталог, припремају и акти који су у надлежности Националног просветног савета и Министарства просвете и науке (на пример, припрема предлога основа програма предшколског васпитања и образовања; наставних планова и програма основног, општег средњег и уметничког образовања и слично).

Б. Центар за стручно образовање и образовање одраслих. У њему се обављају развојно-истраживачки и саветодавни послови који се тичу:

- развоја, праћења и осигурања квалитета стручног и уметничког образовања, стручног усавршавања након завршеног средњег образовања, стручног оспособљавања и обуке;
- стручне матуре, завршног, специјалистичког и мајсторског испита;
- програма стручног оспособљавања и обуке.

Шира јавност (укључујући родитеље) најчешће не зна ко су аутори било ког од горенаведених образовних програма, јер се њихова имена не објављују уз програме које су сачинили. Кад је, пак, реч о усвајању и доношењу програма, ситуација је нешто комплекснија:⁵⁰

- Основе програма предшколског васпитања и образовања, наставне планове и програме основног и средњег општег и уметничког образовања и васпитања, део наставног плана и програма општеобразовних

50 ЗОСОВ, чл. 79.

предмета средњег стручног образовања и образовања одраслих и основе васпитног програма, на предлог министра доноси Национални просветни савет.

- Наставни план и програм основног образовања одраслих, по прибављеном мишљењу Националног просветног савета, на предлог Савета за стручно образовање и образовање одраслих, доноси министар.
- Део наставног плана и програма средњег стручног образовања и образовања одраслих, на предлог Савета за стручно образовање и образовање одраслих, доноси министар.
- Програм основног и средњег образовања и васпитања за припаднике националних мањина, на предлог националног савета националне мањине и мишљења Националног просветног савета, доноси министар.
- Програме специјалистичког и мајсторског образовања, по прибављеним мишљењима надлежних министарстава, на предлог Савета за стручно образовање и образовање одраслих, доноси министар.
- Програме других облика стручног образовања, на предлог Савета за стручно образовање и образовање одраслих, доноси министар.

Говори ли се о **наставним плановима** основног и средњег образовања и васпитања, мисли се пре свега на *форму и структуру* реализације образовно-васпитног рада, тако да планови садрже: а) обавезне предмете по разредима, б) изборне предмете по разредима, в) облике образовно-васпитног рада (редовна, допунска и додатна настава) и г) годишњи и недељни фонд часова по предметима и облицима образовно-васпитног рада.⁵¹ Наставни планови могу да садрже и модуле (скуп теоријских и практичних програмских садржаја и облика рада функционално повезаних у оквиру једног или више предмета) са фондом часова.

Наставни програми основног и средњег образовања и васпитања односе се на садржаје и моделе рада и садрже⁵²: циљеве образовања и васпитања по нивоима, циклусима, врстама образовања, као и по предметима, модулима и разредима; обавезне и препоручене садржаје обавезних и изборних предмета и модула; препоручене врсте активности и начина остваривања програма; препоручени начин прилагођавања програма образовања одраслих, ученика са изузетним способностима, програма предмета од значаја за националну мањину и двојезичног образовања; препоруке за припрему индивидуалног образовног плана.

Основе програма предшколског васпитања и образовања представљају основу за доношење предшколског програма предшколске установе⁵³, а наставни план и програм представљају основу за доношење школског програма у основном и средњем образовању и васпитању.

51 ЗОСОВ, чл. 73.

52 ЗОСОВ, чл. 74.

53 ЗОСОВ, чл. 71 ст. 2.

Предшколске установе

- Предшколска установа планира и остварује програме васпитања и образовања у складу са **основама њроірама њредшколскоі васііііања и образо-вања**, бирајући између модела А и модела Б.

Основне и средње школе

- Основне и средње школе остварују школски програм у складу са **насіавним іланом и њроірамом**, а средње стручне школе у складу са **насіавним іланом и њроірамом за њрофил за коі се ученик школује**.

На нивоу образовне установе доносе се одређени документи који полазе од докумената донетих на националном нивоу (основе програма предшколског васпитања и образовања, тј. наставних планова и програма).

Шта	Опис	Ко	Сагласност/ предлог
Развојни план	Стратешки план развоја установе који садржи приоритете у остваривању образовно-васпитног рада, план и носиоце активности за сваку школску годину, критеријуме и мерила за (само)вредновање планираних активности и друга питања од значаја за развој установе. Развојни план установе доноси се на основу извештаја о самовредновању и извештаја о остварености стандарда постигнућа и других индикатора квалитета рада установе. Развојни план доноси орган управљања, на предлог стручног актива за развојно планирање, за период од три до пет година.	Орган управљања на основу извештаја о самовредновању и извештаја о остварености стандарда постигнућа	Доноси се на предлог стручног актива за развојно планирање. Ученички парламент даје мишљење и предлоге. Савет родитеља разматра предлог плана. Стручни органи сходно Статуту и стручни сарадници
Школски програм образовања и васпитања	Школски програм садржи: циљеве школског програма; назив, врсту и трајање свих програма образовања и васпитања које школа остварује и језик на коме се остварује програм; обавезне и изборне предмете и модуле, по циклусима, образовним профилима и разредима; начин остваривања принципа и циљева образовања и стандарда постигнућа, начин и поступак остваривања прописаних наставних планова и програма, програма других облика стручног образовања и врсте активности у образовно-васпитном раду; факултативне наставне предмете, њихове програмске садржаје и активности којима се остварују; начине остваривања и прилагођавања програма музичког и балетског образовања и васпитања, образовања одраслих, ученика са посебним способностима и двојезичног образовања. Доноси се сваке четврте године, у складу са наставним планом и програмом, а најкасније два месеца пре почетка школске године. Установа обезбеђује најбољи начин да програм буде доступан свим заинтересованим корисницима. Школски програм може да се допуњава и анексима у ситуацијама у којима се жели променити приступ рада, на пример, када се одлучи да се одређени стандарди из различитих предмета остварују тематски, а не предметно.	Школски одбор	Припремају га одговарајући стручни органи установе. Ако се програм образовања и васпитања или његов део остварује на страном језику, пре његовог доношења школа прибавља сагласност министра и сагласност надлежног органа оснивача на планирана материјална средства за њихово остваривање. Ученички парламент даје мишљење и предлоге. Савет родитеља разматра предлог програма, као и стручни органи и стручни сарадници.

Шта	Опис	Ко	Сагласност/ предлог
Годишњи план рада	Документ којим се утврђују време, место, начин и носиоци остваривања програма образовања и васпитања; доноси се у складу са развојним планом и школским програмом образовања и васпитања. Доноси се до 15. септембра.	Орган управљања установе у складу са школским календаром, развојним планом и предшколским/школским и образовним и васпитним програмом.	Ученички парламент даје мишљење и предлоге. Савет родитеља разматра предлог плана. Стручни органи и стручни сарадници су укључени у израду годишњег плана школе
План стручног усавршавања	Предлаже се начин стручног усавршавања и професионалног развоја запослених, а прати резултате рада, развојни план, потребе вртића/ школе, деце/ученика, резултате самовредновања и екстерног вредновања. Програми усавршавања бирају се из каталога Завода за унапређивање образовања и васпитања. Запослени за то добијају поене који су им потребни за обнављање лиценце и за напредовање у струци.	Орган управљања установе	Запослени могу да изразе интересовање, педагошки колегијум и други стручни органи дају предлоге и мишљење.

Индивидуални образовни план

Индивидуални образовни план се у образовно-васпитној установи израђује за дете и ученика коме је због различитих разлога (социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета и сличних сметњи) потребна додатна подршка у образовању и васпитању.

Након провере спремности детета (коју спроводи стручна служба школе), школа може утврдити потребу за доношењем **индивидуалног образовног плана** или **додатне подршке** за образовање. Уколико додатна подршка захтева и одређена финансијска средства, школа и/или породица упућују писани захтев изабраном лекару надлежног дома здравља, чиме започиње процес процене потреба за пружањем додатне образовне, здравствене или социјалне подршке које утврђује интересорна комисија⁵⁴, а коју чине представници образовног система, система здравства и социјалне заштите. Школа би требало да обезбеди отклањање физичких и комуникацијских препрека, као и да донесе индивидуални образовни план за дете коме је, услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета и других разлога, потребна додатна подршка у образовању и васпитању.

Циљ индивидуалног образовног плана јесте постизање оптималног укључивања детета у редован образовно-васпитни рад и његово осамостаљивање у вршњачком колективу. Индивидуалним образовним планом утврђује се прилагођен и обogaћен начин образовања детета/ученика⁵⁵:

54 ЗОСОВ, чл.77.

55 *Ibid.*

- дневни распоред активности у васпитној групи и часова nastave у одељењу, дневни распоред рада са лицем које детету/ученику пружа додатну подршку и распоред рада у посебној групи у којој му се пружа додатна подршка, као и учесталост подршке;
- посебни стандарди постигнућа и прилагођени стандарди за поједине или за све предмете, са образложењем за одступање од посебних стандарда, као и индивидуални програм по предметима, односно избор садржаја предмета који се обрађују у одељењу и кроз додатну подршку и имају функцију остваривања прилагођених стандарда;
- индивидуализован начин рада васпитача и наставника, односно индивидуализован приступ прилагођен врсти сметње.

Индивидуални образовни план у установи доноси педагошки колегијум на предлог стручног тима за инклузивно образовање, односно тима за пружање додатне подршке ученицима.

Тим за инклузивно образовање, односно тим за пружање додатне подршке, у **предшколској установи** чине васпитач, стручни сарадници, сарадници, родитељ/старатељ, а по потреби и педагошки асистент и стручњак ван установе, на предлог родитеља. У **школи**, тај тим чине наставник разредне nastave/одељењски старешина и предметни наставници, стручни сарадник школе, родитељ/старатељ, а по потреби и педагошки асистент и стручњак ван установе, на предлог родитеља. Родитељ, односно старатељ даје сагласност за спровођење индивидуалног образовног плана. Спровођење индивидуалних образовних планова прати просветни саветник. Постоје три типа индивидуалног образовног плана (ИОП)⁵⁶:

- **ИОП – тип 1** јесте писани документ који доноси установа уз сагласност родитеља и у коме се планира прилагођавање и обогаћивање простора и услова у којима се учи, прилагођавање метода рада, уџбеника и наставних средстава, али се не мењају посебни стандарди постигнућа за конкретног ученика.
- **ИОП – тип 2** јесте писани документ који доноси установа уз сагласност родитеља и на основу мишљења интересорне комисије, у којем се поред прилагођавања и обогаћивања простора и услова у којима се учи, прилагођавања метода рада, уџбеника и наставних средстава, плани-

За више информација о интересорним комисијама, ИОП-у и могућностима подршке, видети: Јањић, Б., Бекер, К. и Милојевић, Н. (2010), *Водич за родитеље деце којој је потребна додатна подршка у области образовања, социјалне и здравствене заштите*, Министарство просвете, Министарство рада и социјалне политике и Министарство здравља.
<http://inkluzivno-obrazovanje.rs/files/vodic-za-roditelje.pdf>

56 Правилник о ближим условима за утврђивање права на ИОП, о његовој примени и вредновању, *Службени гласник*, 22. октобар 2010. године.

ра и прилагођавање посебних стандарда постигнућа и прилагођавање садржаја али се не мењају посебни стандарди постигнућа за један, више или све предмете за конкретног ученика. Доношењу тог документа претходи доношење, примена и вредновање оног првог споменутог – ИОП-а тип 1.

- **ИОП – тип 3** јесте писани документ који доноси установа уз сагласност родитеља и који садржи обogaћен и проширен програм примењив за ученике са изузетним способностима.

Аутономија образовно-васпитних установа

Под аутономијом установе подразумева се право на *самосталност* у доношењу општих и других аката који су у складу са општим принципима и циљевима образовања и васпитања и у којима се на најцелисходнији начин обезбеђује остваривање општих исхода образовања. Реч је о актима као што су статут, школски програм, план стручног усавршавања, план самовредновања и могућност и развојног плана установе.⁵⁷ Иако у изради програма васпитања и образовања/школског програма установе морају поштовати наставне основе програма, тј. планове и програме, васпитачима и наставницима је остављена могућност да њих у одређеној мери *интерпретирају* у складу са својим *професионалним проценама* о потребама и могућностима ученика, а установи да их интерпретира у оквиру свог програма, у складу са потребама деце и породице, са сопственим могућностима, као и са интересима локалне средине. Посебно је остављено прилично простора у делу који се односи на факултативне и изборне предмете, где школе, у сарадњи са родитељима, могу да уводе садржаје који су за њих интересантни и релевантни. Такође, степен слободе долази до изражаја и у могућности структурирања модула, као и организовања пројекта и пројектног начина учења.

Самосталност се огледа и у избору запослених и представника запослених у органе управљања, и у раду стручних органа, сарадњи са установама из области образовања, здравства, социјалне и дечје заштите, јавним предузећима, привредним друштвима и другим организацијама, а зарад остваривања права деце, ученика и запослених и унапређивања различитих елемената активности и рада у установи.

Зашто је ово важно за вас, родитеље:

- Имате могућност да утичете на школски програм, кроз управни/школски одбор и савет родитеља.
- Имате могућност да будете укључени у образовни процес на више различитих начина:
 - као асистенти у настави, посебно кад је реч о млађим узрастима;
 - као едукатори деце у областима у којима сте професионалци/експерти;

57 ЗОСОВ, чл. 41.

- као едукатори других родитеља о проблемима који су релевантни за родитељску популацију, а за које сте, можда, као и неки други родитељи стручни;
 - као учесници у различитим образовним пројектима који се одвијају у школи, или у пројектима у које је школа укључена, будући да су родитељи важни савезници од којих у великој мери зависи одрживост различитих програма и њихова имплементација (на пример, имплементација *Пројекта о заштити од насиља* у школама захтева сарадњу са родитељима, с обзиром на то да су они веза између школе и локалне заједнице);
 - као учесници у стручним тимовима које директор формира по потреби – члан 66: „...Директор образује тим за остваривање одређеног задатка, програма или пројекта. Тим могу да чине представници запослених, родитеља, јединице локалне самоуправе, односно стручњака за одређена питања...“;
 - као евалуатори васпитно-образовног рада и квалитета рада установе – члан 48 предвиђа учешће родитеља у самовредновању квалитета васпитно-образовне праксе (мада у препорукама стоји да се консултују родитељи, школа није у обавези да то уради у оквиру самоевалуације), док ЗОСОВ, члан 49, предвиђа учествовање родитеља у креирању развојног плана установе и у стручном активу за развојно планирање (ЗОСОВ, члан 66), као и у тимовима за остваривање одређених задатака које по потреби формира директор установе (ЗОСОВ, члан 66);⁵⁷
 - као родитељи ученика из осетљивих група (социјална ускраћеност, сметње у развоју, инвалидитет и слично) имате могућност да учествујете у развијању индивидуалног образовног плана (ЗОСОВ, члан 77), да по потреби предложете спољне сараднике у тиму који се бави образовним планом, као и да одобравате спровођење тог индивидуалног образовног плана. Изузетно, ради пружања помоћи детету/ученику са сметњама у развоју, родитељи (или други пратилац детета) могу и присуствовати образовно-васпитном раду.
- в) Имате могућност да обогатите начин рада са децом, као и садржаје који се њима пласирају, посебно кроз избор факултативних предмета.
- г) Имате право да тражите да се са децом ради на начин који ће најефикасније довести до њиховог напредовања.
- е) Имате могућност да предложете да се васпитачи/наставници усавршавају на начин који ће наставу обогатити, осавременити и приближити деци, предлажући садржаје стручног усавршавања.

Напомена: Уколико вас занима како се све начин рада са децом може унапредити, погледајте Каталог акредитованих програма на: <http://www.zuov.gov.rs/m-cpr-katalog>

У случају да желите да процените у којој су мери родитељи видљиви и присутни у образовном и васпитном процесу у школи, одговорите на следећа питања:

- Да ли у школи постоје кодекс/стратегија или правилник сарадње са родитељима и на који се начин родитељи о томе обавештавају (директно, или преко својих представника у савету родитеља)?
- Колико је родитеља одржало предавање/семинар/трибину другим родитељима: на нивоу школе, разреда и појединачног одељења?
- Колико је родитеља присуствовало трибини/предавању/семинару?
- Који пројекти постоје у школи, колико је родитеља укључено у те пројекте, и на који начин (да ли као креатори појединих акција, као извршиоци, или само као посматрачи процеса). У том смислу било би важно да се прати колико је акција спроведено на иницијативу родитеља у пројектним тимовима и које су то акције?
- Који стручни тимови постоје у школи, да ли у њима има родитеља и која је њихова улога: које су идеје родитеља усвојене и реализоване, и на који начин?
- Да ли родитељи учествују у самовалуацији: о чему су питани и у којој су мери њихове потребе и предлози укључени у годишњи програм школе?
- Које су иницијативе родитеља усвојене у оквиру развојног плана школе?
- Да ли су родитељи учествовали у изради развојног плана, да ли у развојном плану постоји део о сарадњи породице и вртића/школе и да ли он одражава специфичности родитељске популације и сарадње у том вртићу/школи?
- Колико родитеља учествује у индивидуалним образовним плановима који се односе на њихову децу, које су њихове иницијативе усвојене и спроведене, да ли они учествују у предлагању стручног тима, да ли присуствују образовном раду?

VII. ПРАВА И ОБАВЕЗЕ УЧЕНИКА

Права детета и ученика у образовном систему у Србији остварују се у складу са потврђеним међународним уговорима и важећим законима. Образовно-васпитне установе, руководство и сви запослени у њој дужни су да обезбеде да се та права и остварују, а њихово кршење санкционише. Осим права, ученици имају и обавезе које су дужни да поштују, пре свега да не би угрозили права других.

Права на	Обавезе да
квалитетан образовно-васпитни рад који обезбеђује остваривање принципа и циљева образовања и васпитања	редовно похађа наставу и извршава школске обавезе
уважавање личности	поштује школска правила, одлуке директора и органа школе
подршку за свестрани развој личности, подршку за посебно исказане таленте и њихову афирмацију	ради на усвајању знања, вештина и вредносних ставова прописаних школским програмом, да прати сопствени напредак и извештава о томе наставнике и родитеље
заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања	у поступку оцењивања покаже своје стварно знање без коришћења разних облика преписивања и других недозвољених облика помоћи
благовремену и потпуну информацију о питањима од значаја за школовање	не омета извођење наставе и не напушта час без претходног одобрења наставника
информације о правима и обавезама	поштује личност других ученика, наставника и осталих запослених у школи
учествовање у раду одговарајућих органа школе	благовремено правда изостанке
слободу удруживања у различите групе, клубове, и организовање ученичког парламента	чува имовину школе и чистоћу и изглед школских просторија
подношење приговора и жалбе на оцену и на остваривање других права по основу образовања	чува животну средину и понаша се у складу са правилима еколошке етике
покретање иницијативе за преиспитивање одговорности учесника у образовно-васпитном процесу уколико права нису остварена	
заштиту и на правично поступање школе и када ученик начини преступ	
стипендију, кредит, смештај и исхрану у дому ученика	

Међу правима ученика налази се и њихово право да се *орјанизују на нивоу одељења, школе и шире*. Ученици једног одељења чине одељенску заједницу чији се начин рада уређује статутом школе.

Представници ученика два завршна разреда учествују у раду ученичког парламента. Ученички парламент је изузетно важно тело, јер парламент бира *два њредсјавника ученика који учесјавују у раду школској одбора, односно њроширеној сасјава школској одбора*. На тај начин ученици могу да утичу на доношење најважнијих одлука које се тичу школе.

Најважније о ученичком парламенту:

- даје мишљење и предлоге стручним органима, школском одбору, савету родитеља и директору о:
 - правилима понашања у школи,
 - мерама безбедности ученика,
 - годишњем плану рада,
 - школском развојном плану,
 - школском програму,
 - начину уређивања школског простора,
 - избору уџбеника,
 - слободним и ваннаставним активностима,
 - учешћу на спортским и другим такмичењима и организацији свих манифестација ученика у школи и ван ње и другим питањима од важности за њихово образовање;
- разматра односе и сарадњу ученика и наставника, васпитача или стручног сарадника и атмосферу у школи;
- обавештава ученике о питањима од посебног значаја за њихово школовање;
- активно учествује у процесу планирања развоја школе и у самовредновању школе;
- предлаже ученике за чланове стручног актива за развојно планирање.

У ученички парламент свако одељење у школи шаље по два представника, а у уметничкој школи по три представника из сваког разреда, односно године.

- Чланове парламента бирају ученици одељењске заједнице сваке школске године.
- Чланови парламента бирају председника.

Одговорност ученика

Проблематика права и обавеза, као и одговорности које ученици имају јесте веома осетљива тема и зато сматрамо да би родитељи требало да добро познају систем и да разумеју смисао мера које се уводе као последица одређених понашања ученика. Нека од права и обавеза ученика огледају се и на основу обавезе које држава Србија има према међународним документима (на пример, према Конвенцији о правима детета), те је зато ова област детаљно регулисана и законом и актима школе.

Ученик може да одговара за:

- лакшу повреду обавезе која је дефинисана општим актом школе;
- тежу повреду обавезе прописану законом;
- повреду неке од забрана, такође прописаних законом;

ПРЕСТУПИ И МЕРЕ	ВАСПИТНЕ/ДИСЦИПЛИНСКЕ МЕРЕ
Лакша повреда обавеза	опомена
Васпитна мера	укор одељењског старешине или укор одељењског већа
Тежа повреда обавеза	укор директора
Васпитно-дисциплинске мере	укор наставничког већа искључење ученика из школе уколико је реч о средњошколцу
Повреда забране	премештај ученика од петог до осмог разреда основне школе у другу основну школу на основу одлуке наставничког већа, уз сагласност родитеља
Васпитно-дисциплинске мере	за ученика средње школе – искључење ученика из школе, односно школе са домом.

Ако ученик повреди неку од обавеза, школа је дужна да о томе одмах обавести родитеље и да, у сарадњи са њима, на различите начине појача васпитни рад са учеником:

- у оквиру одељенске заједнице;
- кроз стручно, додатно ангажовање одељењског старешине, педагога, психолога, или посебних тимова;
- остварујући сарадњу са одговарајућим установама социјалне и здравствене заштите, уколико је то потребно.

Циљ је притом да се понашање ученика поправи и да ученик превазиђе проблема које има.

Поменуте мере требало би да се предузму без обзира на тежину прекршаја и независно од тога да ли се спроводи дисциплински поступак. Идеја је да васпитне мере буду подстицај за промену понашања ученика те су оне тако и осмишљене. Када је реч о лакшој повреди обавезе, васпитна мера се изриче без вођења васпитно-дисциплинског поступка, уколико је школа претходно предузела све неопходне активности.

У случајевима тежих повреда обавеза спроводи се васпитно-дисциплински поступак против ученика. Неке од тежих повреда јесу:

- уништење, оштећење, скривање, изношење, преправка или дописивање података у евиденцији коју води школа, друга организација или орган;
- преправка или дописивање података у јавној исправи коју издаје школа, друга организација или орган;

- уништење или крађа имовине школе, привредног друштва, предузетника, ученика или запосlenog;
- подstreкавање на употребу алкохола, дувана, наркотичког средства или психоактивне супстанце, као и помагање, давање и употреба ових средстава и супстанци;
- уношење у школу или другу организацију оружја или других предмета којима се могу угрозити или повредити други људи;
- свесно непридржавање правила и мера безбедности;
- употреба мобилног телефона, електронског уређаја и другог средства у сврхе којима се угрожавају права других, или у сврхе преваре у поступку оцењивања;
- 25 часова неоправданог изостајања са наставе и других облика образовно-васпитног рада, од чега више од 15 часова након што је уследило писмено обавештавање родитељима.

У вези са васпитно-дисциплинским поступком важно је знати:

- Када малолетни ученик изврши преступ, повреди обавезу или забрану, школа одмах обавештава родитеља и на тај начин и њега укључује у поступак који се покреће и примењује.
- Ученик мора да буде саслушан, а ако је малолетан, то се чини обавезно у присуству родитеља.
- Васпитно-дисциплински поступак јесте врло озбиљан поступак, а потврда те озбиљности огледа се у томе што се поступак води применом правила општег управног поступка и што се окончава решењем о казни.
- Када активности школе које су предузете у циљу превазилажења проблема због којих је мера изречена заиста доведу до позитивне промене понашања ученика, поступак се обуставља, осим у случају када је учињеном повредом забране озбиљно угрожен интегритет друге особе.
- Васпитна и васпитно-дисциплинска мера изричу се у школској години у којој је је ученик учинио преступ због којег се кажњава.
- Када му се изрекне васпитно-дисциплинска мера, ученику се смањује и оцена из владања, али се његово понашање прати и оцена може бити поправљена када се понашање ученика промени набоље.

У случају најтежих престапа за које је предвиђена васпитно-дисциплинска мера *искључење ученика из школе*, одлуку о томе доноси директор школе, када је реч о основцу, а за изрицање те мере средњошколцу задужено је наставничко веће.

Права и обавезе ученика – Шта то значи за вас, родитеље:

- За родитеља је веома важно да познаје каква права и обавезе има његово дете у школи коју похађа. Дете ваља усмеравати и оспособљавати га да користи своја права и испуњава своје обавезе, јер се оно тако учи

одговорном поступању и постепеном преузимању одговорности и успостављању контроле над својим понашањем и животом уопште.

- Ученик, односно родитељ, може поднети пријаву директору установе ако су детету и ученику повређена права, или ако се запослени према њему непримерено понашају, и то у року од 15 дана од таквог догађаја. Директор је дужан да пријаву размотри и да, уз консултацију са учеником, родитељем и запосленим, у року од 15 дана о тој пријави одлучи и предузме одговарајуће мере.
- Ако ученик или родитељ сматра да су повређена ученикова права, надлежном министарству може да поднесе захтев за заштиту права. Таква ситуација може да настане у вези са донетом одлуком након доношења пријаве, приговора или жалбе, или због недоношења одлуке, односно, ако је повређена нека од забрана или неко од права ученика која утичу на његов статус. Захтев за заштиту права подноси се у року од осам дана од дана сазнања за повреду права. Уколико оцени да је захтев за заштиту права основан, надлежно министарство у року од осам дана упозорава школу и даје јој одговарајући рок да отклони повреду ученичког права (и, самим тим, и закона). Ученик и родитељ имају право да се школском одбору жале на изречену васпитно-дисциплинску меру, и то у року од три дана. Жалба одлаже извршење решења које је директор донео, а школски одбор је решава у року од 15 дана.
- Против изречене мере искључења ученика из средње школе, или школе са домом, ученик и родитељ имају право и на судску заштиту у управном спору:
 - Не дозволите да ваше дете буде испитивано без вашег присуства.
 - Реално сагледајте ситуацију и процените одговорност свог детета. За дете није добро да га с једне стране по сваку цену браните, као што није добро ни да га, с друге стране, оставите без потребне заштите која гарантује да ће бити третиран праведно и у складу са законом.

VIII. КАКО СЕ ПРАТИ НАПРЕДОВАЊЕ УЧЕНИКА У УЧЕЊУ И КАКО СЕ УЧЕНИЦИ ОЦЕЊУЈУ

Оцењивање, оцене и успех ученика у школовању јесу најчешће у жижи интересовања родитеља. Иако постоји разумевање да оцена није увек мерило знања, посебно када је реч о пуком понављању онога што је испредавано и о ограничавању знања на испредаване лекције, заборавља се да би знање требало да има практичну и примењиву функцију.⁵⁹

Правилник о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању један је од најновијих докумената, који је усвојен у октобру 2011. године⁶⁰, са циљем унапређења квалитета образовања и васпитања, као и постигнућа ученика, тј. креирања услова и подстицаја да сваки ученик гради и унапређује знања и достиже максимум који ће му касније омогућити да буде успешан и задовољан члан друштва у коме живи и коме допринеси.

Шта је важно знаћи

У образовном систему Србије оцењују се ученици у основним и средњим школама, а у предшколском припремном програму институција оцењивања не постоји.

По одредбама новог правилника, *оцењивање*⁶¹ би требало:

- да представља саставни део процеса наставе и учења и да обезбеди стално праћење остваривања прописаних циљева, исхода и стандарда постигнућа ученика у току савладавања школског програма;
- да се одвија непрекидно (континуирано) као педагошка активност;
- да подстиче мотивацију за учење;
- да демонстрира однос према учењу и знању;
- да оспособљава ученика за објективну процену сопствених и постигнућа других ученика.

Правилник можете преузети и детаљније погледати на: http://www.mpn.gov.rs/userfiles/propisi/pravilnici_obrazovanje/Pravilnik_o_ocenjivanju_osnovno.doc

Оцењивање би, осим тога, требало да се врши коришћењем разноврсних метода и техника, на објективан, редован и благовремени начин, и да притом обезбеди следеће:

59 Погледајте циљеве образовања, стр. 17.

60 Службени гласник РС, бр. 74/2011, 5. октобар 2011. године.

61 Члан 2.

- објективност, тј. да се врши у складу са јасним и унапред утврђеним критеријумима;
- препознавање релевантних информација и знања која вреди учити и знати;
- уважавање различитости и потреба сваког појединачног ученика.

Новим правилником дефинишу се две врсте оцењивања: *формативно* и *сумативно* оцењивање.

Формативно оцењивање	Сумативно оцењивање
<ul style="list-style-type: none"> – редовно проверавање постигнућа – праћење владања ученика у току савладавања програма – садржи у себи повратну информацију и препоруке за даље учење (шта је ученик добро научио и на чему би требало још да ради да би добио оцену коју жели) – бележи се у документацији коју води наставник 	<ul style="list-style-type: none"> – вредновање постигнућа ученика на крају целине градива, или на крају класификационог периода (тримесечје, полугодиште, крај године) – вредновање владања – даје се нумеричка оцена и уписује се у дневник

Оцена се у правилнику дефинише као објективна и поуздана мера напредовања и развоја ученика, али и као показатељ квалитета и ефикасности рада наставника и школе. На тај начин, успех ученика се директно доводи у везу са начином рада школе и појединих наставника, јер се од ученика, са једне стране, очекује да улажу труд у савладавање градива, а са друге, од школе и од наставника да пажљивим праћењем деце прилагоде начине подучавања и провере знање сваког детета. Интерактивни начини подучавања (рад у паровима, малим групама, великој групи, самостални рад ученика и слично) добијају на значају у односу на још увек доминантни приступ подучавања у којем наставници предају, а ученици слушају и, потом, пасивно репродукују та знања.

Осим усменог и писменог испитивања ученика, оцењују се и друге њихове активности и резултати. Оценама се тако вреднују ђачке дебате, истраживања, цртежи, постери, писање есеја, домаћи задаци, учешће у различитим облицима групног рада, рад на пројектима кроз које се повезују знања из различитих предмета и слично. Од посебне је притом важности нешто што изнова ставља васпитну функцију образовних установа у фокус – увек се, уз знања и вештине, процењују и однос ученика према себи самом и према другима, брига о окружењу у школи и ван ње, степен ученикове самосталности и заинтересованости.

Оцена може бити *описна* и *нумеричка* и ученици се оцењују за целину предмета и/или његове целине (модуле). Оцењивање је у првом разреду основне школе искључиво описно, док је у каснијим разредима основне и у средњим школама и нумеричко и описно.

Описна оцена	Нумеричка оцена
<p>Указује на:</p> <ul style="list-style-type: none"> – оствареност циљева, тј. колико је дете напредовало у знању и вештинама, како у односу на зацртане циљеве и стандарде образовања, тако и у односу на лична знања и вештине из претходног периода; – ниво ангажованости ученика у настави; <p>Садржи препоруке за даље напредовање ученика.</p>	<p>Указује на:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>стийен</i> остварености циљева, тј. колико је дете напредовало у знању и вештинама у односу на зацртане циљеве и стандарде образовања – ниво ангажованости ученика у настави; <p>Изражава се нумерички: одличан (5), врлодобар (4), добар (3), довољан (2), недољан (1).</p>

Ученик коме је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета, тешкоћа у учењу или из других разлога потребна додатна подршка у образовању и васпитању оцењује се на основу остварености циљева и стандарда постигнућа у току савладавања ИОП-а.⁶¹ Уколико *нису његови* стандарди постигнућа, ученик се оцењује на основу његовог ангажовања и степена остварености циљева и посебних стандарда. Ако упркос ИОП-у ученик не постиже очекивана постигнућа, ИОП се прерађује и унапређује.

Само за децу за коју су у оквиру ИОП-а дефинисани прилагођени стандарди постигнућа примењује се оцењивање у складу са тим стандардима.

Даровитој деци која се школује у складу са ИОП-ом, стандарди постигнућа⁶² се не прилагођавају. Њима се обезбеђује разноврснији и богатији програм, креирају се другачије могућности за развој талената које поседују, али се оцењују као и сва друга деца, тј. не оптерећују се додатним захтевима при оцењивању.

Правилником су, да би се постигао виши степен јасности, прописани: Оквир за процену резултата учења и Критеријуми за оцењивање владања⁶⁴, и њих би требало сви да се придржавају. У оба документа дефинисане су области које се узимају у обзир при оцењивању, као и индикатори постигнућа за сваку оцену. За процену резултата учења наводе се следеће области које улазе у оцену:

Вештина изражавања и саопштавања (комуникација)	Разумевање, примена и вредновање научених поступака и процедура	Рад са подацима и рад на различитим врстама текстова	Уметничко изражавање и разумевање уметничких дела	Моторичке вештине, руковање прибором, алатом и технологијама и извођење радних задатака
---	---	--	---	---

У критеријуме за оцењивање владања спадају:

62 Чл. 7 Правилник о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању, Службени гласник РС, бр. 74/11, <http://www.mpn.gov.rs/sajt/page.php?page=201>.

63 Чл. 6 Правилник о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању, Службени гласник РС, бр. 74/11, <http://www.mpn.gov.rs/sajt/page.php?page=201>.

64 Детаљни опис у Правилнику о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању,

Однос према школским обавезама	Однос према другим ученицима	Однос према запосленима у школи и другим организацијама у којима се остварује образовно-васпитни рад
--------------------------------	------------------------------	--

Дефинисани су, такође, и критеријуми за сваку посебну нумеричку оцену.

Ученику се не може умањити оцена из школског предмета уколико је лош његов однос према ваннастаним активностима, а владање непримерено. Што се тиче предмета који захтевају посебне способности и вештине ученика (на пример музичка или ликовна култура, физичко васпитање), при оцењивању се узимају у обзир, с једне стране, ученикове способности, спретност и умешност, а са друге, индивидуално напредовање (шта је ученик знао и могао на почетку, а шта може сада), ниво његове ангажованости и однос према предмету.

У наставним предметима *Верска настава* и *Грађанско васпитање*, ученици се оцењују описно, на основу процене остварених постигнућа и нивоа ангажованости у току наставе.

Општи исход ученика основног и средњег образовања одређује се на крају првог и другог полугодишта на основу аритметичке средине позитивних закључних нумеричких оцена из обавезних предмета и оцене из владања и исказује се нумерички. Оцена из владања улази у општи успех тек од шестог разреда основне школе јер се до тада оцењује описно, а тек од шестог разреда бројевима (на полугодишту описно, на крају године нумерички). Владање ванредних ученика се не оцењује.

Да би оцењивање било што смисленије и указивало на напредовање ученика, на почетку школске године врши се *иницијално процењивање*, тј. наставник процењује претходна постигнућа ученика у оквиру једног предмета или дела предмета, а која су значајна за предмет. У оквиру те процене не даје се бројчана оцена, већ то служи за снимање стања, планирање будућег рада и као основа за праћење напредовања ученика. У току школске године наставници планирају и реализују различите начине провере знања и оцењивања у складу са следећим правилима:

- Бачко знање може да се проверава на сваком часу. Усмене и писмене провере знања које трају до 15 минута обављају се без најаве и ученик у току часа може да буде оцењен само једном.
- Распоред писмених задатака и писмених провера дужих од 15 минута уписује се у дневник и објављује се за свако одељење на огласној табли школе, односно на веб страници школе, најкасније до краја треће наставне недеље у сваком полугодишту.
- У току дана може да се планира највише један писмени задатак и писмена провера дужа од 15 минута, односно највише две такве провере у наставној недељи.
- Ученици се унапред, најкасније пет дана пре провере, обавештавају који ће наставни садржаји бити на писменом задатку.
- Уколико више од половине ученика у одељењу на писменој провери знања добије јединицу, наставник ту проверу мора да поништи и за-

каже нову. Такође, у међувремену мора да одржи допунску наставу и да уложи додатни труд заједно са ученицима, како би се они што боље припремили и научили оно што претходно нису знали.

- Ученик се оцењује најмање четири пута у полугодишту у основном и три пута у средњем образовању и ученик који нема четири оцене не може добити закључну оцену. Одељенски старешина мора подсећати предметне наставнике на то колики је број оцена који ученици имају и мора инсистирати на томе да сви ученици буду оцењени.

Ученици и родитељи морају бити обавештени о оценама. Обавештавање о оцењивању јесте изузетно важно. Предвиђа се да на почетку школске године ученици и родитељи буду обавештени о критеријумима, начину, поступку, динамици, распореду оцењивања и доприносу појединачних оцена закључној оцени. Оцена је јавна и ученику се мора одмах саопштити, а одељенски старешина би требало да најмање четири пута у току школске године обавештава родитеље како о постигнућима ученика, тако и о њиховом напредовању и мотивацији за учење. Уколико родитељи не долазе на родитељске и индивидуалне састанке, одељенски старешина мора да их обавештава писменим путем, и то не само о оценама већ и о изостанцима ученика. Родитељ, односно старатељ, има право увида у оцењену писмену проверу постигнућа или продукт учениковог рада.

Наставници у својој педагошкој документацији воде евиденцију о постигнућима, процесу учења и напредовању ученика. Они бележе све што је од важности за унапређивање постигнућа ученика укључујући индивидуалне карактеристике ученика, податке о њиховом напредовању, датим препорукама и резултатима провера знања.

Када недовољна оцена значи понављање разреда⁶⁴:

Ученик **другог и трећег** разреда основног образовања и васпитања који на крају другог полугодишта има недовољне оцене преводи се у наредни разред (осим ако родитељ изричито захтева да ученик понавља разред). Ученику који је преведен у наредни разред признаје се разред из кога је преведен као завршен и организује му се индивидуализовани рад.

Ученик **од четвртог до седмог разреда** и ученик **средњег образовања** понавља разред ако на крају другог полугодишта има више од две недовољне закључне нумеричке оцене или не положи поправни испит (у августовском року).

Ученик **завршног разреда основног и средњег образовања** који не положи поправни, завршни, односно матурски испит (у јунском, или августовском року), завршава започето образовање у истој школи као ванредни ученик полагањем испита (уз обавезу да плати одговарајуће трошкове које утврђује школа).

Изузетно, ученик **средњег образовања** који није положио поправни испит може да заврши започети разред у истој школи наредне школске године, и то као ванредни ученик, поновним полагањем неположеног испита (уз обавезу да плати све трошкове које у вези са тим утврди школа). Када заврши разред, ванредни ученик има право да се у истој школској години упише у наредни разред.

65 ЗОСОВ, чл.108.

Ученик и родитељ имају право да поднесу приговор⁶⁶ на оцену из предмета и оцену из владања, у току школске године, и жалбу на закључну оцену и жалбу на испит.

Подношење приговора

- Приговор се подноси директору, три дана од саопштења оцене, жалба се подноси у року од три дана од дана добијања ђачке књижице, односно сведочанства, а жалба на испит у року од 24 сата од саопштења оцене.
- Директор школе је дужан да о приговору одлучи у року од три дана, а о жалби у року од 24 сата. Ако оцени да је приговор основан, директор поништава оцену и образује комисију за проверу знања ученика, преглед и поновно оцењивање писменог или другог рада ученика.
- Уколико утврди да је испит обављен противно закону и прописима, директор ће поништити испит и упутиће ученика на поновно полагање испита. Испит се организује у року од три дана од дана подношења жалбе.
- За проверу знања ученика, преглед и поновно оцењивање писменог или другог рада ученика, односно полагање испита, директор образује комисију од најмање три члана, од којих су два стручњаци за предмет, односно област, а уколико школа нема потребан број стручних лица, ангажује стручно лице из друге школе. Наставник чија је оцена оспорена, или чланови комисије чији је испит поништен, не могу бити чланови ових комисија.
- Оцена комисија које је образовао директор јесте коначна.

Родитељима је важно да познају процедуре за приговор и могућности које су им на располагању, како не би посезали за другим средствима у решавању тих проблема који не само да су неефикасни, већ представљају непотребно продубљивање конфликта и могу имати негативне последице по ученика тиме што представљају непожељан модел за његово будуће понашање у ситуацијама када му је нанета неправда или угрожен неки интерес.

Оцењивање – Зашто је то важно за вас, родитеље:

- Разумевање значења оцене и оцењивања као резултата заједничког рада и напора детета, родитеља и наставника, подстаћиће вас да преузмете свој део одговорности за учење и напредовње свог детета, а имаћете и јаснију слику о томе шта да очекујете од детета и наставника и које захтеве да постављате пред њих (напуштање устаљене праксе узајамног пребацивања одговорности које доводи до тога да се на крају сви понашају неодговорно).
- Заједно са наставницима створићете код деце позитиван однос према учењу и стицању знања и вештина, насупрот постојећем уверењу да је битна оцена, а не знање које стоји иза ње.
- Можете да захтевате да ви и деца заједно са наставницима учествујете у расправи о критеријумима за оцењивање, њиховом појашњавању и јаснијем дефинисању у конкретной школи и на нивоу конкретног предмета. То ће вам олакшати комуникацију са наставницима око тога шта деца знају и не знају

66 ЗОСОВ, чл.110.

и на чему би требало додатно да се ради, а такође ће вам помоћи да подржите своје дете у учењу и напредовању, јер ће вам бити јасно шта се тражи и очекује од детета и зашто је то важно.

- Можете очекивати и захтевати да се знање вашег детета и његово напредовање процењују на начин који детету највише одговара (на пример усмено, ако је њему вербално изражавање јача страна, писмено ако је у томе успешније) и можете реаговати када се то не дешава.
- Можете тражити и очекивати да будете редовно обавештавани о оценама и напредовању свог детета. То ће вас подстаћи да идете редовно на родитељске и индивидуалне састанке.
- Можете заједно са одељењским старешином анализирати успех деце по предметима, пратити у чему су најуспешнији а у чему најмање успешни, можете анализирати узроке те појаве и креирати идеје за унапређивање постојећег стања.
- Можете тражити од наставника, или се сами организовати и презентovati радове које су деца направила (изложбе, истраживачки радови, представе, постер презентације) и на тај начин показати да уважавате рад своје деце, али и њихових наставника.
- Важно је да знате да је оцењивање јавно и да свака оцена ученику мора одмах да буде образложена. Уколико наставник оцену не образложи, а ученик то од њега захтева, ученик и родитељ имају право да поднесу приговор на оцену.

IX. КАКО СЕ ОДОБРАВАЈУ И БИРАЈУ УЏБЕНИЦИ

Једна од битних новина које су обележиле развој образовног система у Србији јесте укидање монопола на издавање уџбеника. На тај начин, учињен је покушај да се понуда уџбеника побољша, као и њихов квалитет, а што се сматра једним од основних предуслова унапређења квалитета образовног процеса уопште. Такође се желело да се омогући да запослени у школи могу да бирају уџбенике који њима највише одговарају, у смислу приступа обучавању и потреба деце. Тржиште уџбеника је отворено и за друге издаваче и учињени су напори да се цео тај процес уреди и регулише.

Акредитација уџбеника

Гаранција да је избор уџбеника направљен на најбољи могући начин постиже се увођењем процедуре. Прво правило је да се у нашим школама не могу користити уџбеници који нису прошли процедуру одобравања/акредитације.⁶⁷

Кораци у акредитацији – ниво система

- Издавачи уџбеника могу бити само оне издавачке куће које имају одговарајућу лиценцу.
- Издавачи своје уџбенике достављају на преглед и стручну оцену Центру за развој програма и уџбеника и Центру за стручно образовање и образовање одраслих у оквиру Завода за унапређивање квалитета образовања и васпитања. Ти центри су задужени и за израду стандарда квалитета уџбеника и наставних средстава.
- Стручне оцене центара разматрају, сваки у своме домену, Национални просветни савет и Савет за стручно образовање и образовање одраслих.
- Процедuru одобравања уџбеника завршава министар, који одлуку о одобрену уџбеницима доноси на предлог одговарајућег савета. Министар може да одобри више уџбеника за исти предмет у истом разреду.

Министарство просвете и науке обезбеђује бесплатне уџбенике за све ученике од првог до трећег разреда основне школе. У Београду, Скупштина града Београда донела је одлуку да сви ученици од првог до осмог разреда основне школе добију бесплатне уџбенике.

67 Више о стандардима квалитета уџбеника на интернет адреси: http://www.nps.gov.rs/wp-content/uploads/2010/02/Standardi-kvaliteta-udzbenika_cir.pdf

Кораци у акредитацији – ниво школе

- Школа бира, међу акредитованим уџбеницима, оне који су најквалитетнији и најфункционалнији (у складу са стандардима квалитета уџбеника).
- У процесу избора уџбеника, у школи главну реч имају разредни и предметни наставници.
- Реч је о процесу преговарања у коме има места за стручне и искуствене аргументе и успостављање консензуса, а не и за било који облик манипулације или присиле.

У процесу одобравања уџбеника и наставних средстава посебна пажња се обраћа на то да ли уџбеник одговара стандардима квалитета за уџбенике и наставна средства, а који се односе на:

- садржај уџбеника;
- педагошко-психолошке аспекте;
- дидактичку и методичку обраду;
- језик, тј. начин на који је уџбеник написан;
- етичке вредности и васпитне захтеве;
- квалитет израде, графичку, ликовну опремљеност уџбеника;
- техничку опремљеност уџбеника.

Више о стандардима квалитета уџбеника и наставних средстава можете наћи на:

http://www.nps.gov.rs/wp-content/uploads/2010/02/Standardi-kvaliteta-udzbenika_cir.pdf

Процедура одобравања уџбеника за образовно-васпитни рад који се остварује на језику националне мањине нешто је другачија, као и процедура за одобравање страних уџбеника.

За ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом израђују се уџбеници у складу са потребама и могућностима тих ученика, често кроз прилагођавање акредитованих стандардних уџбеника.

Уџбеници – Зашто је то важно за вас, родитеље:

- Имате могућност да утичете на избор одговарајућих уџбеника преко савета родитеља који има право да учествује у поступку избора уџбеника.⁶⁷
- Требало би да знате да и ученички парламент има право давања свог мишљења и предлога школском одбору и савету родитеља о избору уџбеника.⁶⁸

68 ЗОСОВ, чл. 58 тач. 4.

69 ЗОСОВ, чл. 105 тач. 1.

X. KOJI SE PODACI DAJU ŠKOЛИ, ЧЕМУ СЛУЖЕ И КАКО СЕ ЧУВАЈУ

У Србији су у изградњи јединствени информациони систем просвете и одговарајућа база података. Такав систем нама је дуго недостајао, а у данашње време потпуно је незамисливо да њега нема у просвети која тежи квалитету и отворена је ка изазовима развоја и напредовања.

Зашто је важно да се подаци систематски прикуљају и обрађују

- Да би се процењивао рад образовних установа, кроз постигнућа ученика.
- Да би се пратили и утврђивали важни елементи у функционисању и квалитету система образовања и васпитања.
- Да би се планирала образовна политика усмерена на унапређивање квалитета система образовања и васпитања и његово даље напредовање и усавршавање.
- Да би се спроводила национална и међународна истраживања, неопходна како за анализу тако и за поређење нашег националног система са другим образовним системима.

Који се подаци налазе у систему

- Идентитет детета и породице (име и презиме, матични број, датум и место рођења, адреса и број телефона).
- Социјални статус породице (стручна спрема, занимање и запослење родитеља).
- Социјална, образовна и здравствена подршка (уколико интерресорна комисија закључи да је ученику потребна посебна подршка, у систему се чувају и одговарајући здравствени и други подаци).
- Образовни статус ученика (на пример, полагаани испити, изборни предмети, страни језици и слично).
- Подаци о образовним установама и запосленима у њима.

Да ли су ти подаци заштићени

Давање неких података, посебно оних који су лични, може да изазове сасвим разумљиву забринутост због могућности да буду коришћени на неодговарајући начин или чак злоупотребљени. Зато су прикупљање, чување, обрада и коришћење података регулисани законом⁷⁰, а сами подаци заштићени су од неовлашћеног приступа или коришћења.

⁷⁰ Закон о заштити података о личности, Народна скупштина РС, 23. октобар 2008. године.

Посебно су заштићени лични подаци. Уколико се лични подаци користе за потребе истраживања, објављују се тако да буде заштићен идентитет учесника.

Зашто је то важно за вас, родитеље:

- Да будете брзо и правовремено обавештени о важној статистици о школи коју дете похађа и да на основу тога доносите одлуке које су важне за вашу децу.
- Да имате увид у квалитет образовне установе у којој је ваше дете и захтевате да се предузму кораци за побољшање стања уколико је то потребно.
- Да стекнете увид у постигнућа свог детета у односу на вршњаке и предузмете акције које сматрате потребним.
- Да пратите како се користе подаци и реагујете када се не поштује закон.

XI. НОВИНЕ У СИСТЕМУ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

Развојни пројекти које Министарство просвете и науке организује у сарадњи са различитим партнерима

Министарство покреће и учествује у великом броју пројеката који за основни циљ имају унапређивање квалитета образовања. Идеја водила у том процесу јесте да се Србија приближи модерном друштву знања, да се креира системски оквир као подршка васпитачима, стручним сарадницима и наставницима како би испунили своје улоге и остварили образовне и васпитне циљеве. Овде ћемо навести веб линкове пројеката које можете погледати уколико вас занимају:

1. Пројекат **Пружање унапређених услуга на локалном нивоу (DILS)** је интерсекторски пројекат (образовање, здравство и социјална заштита) који се остварује уз подршку Светске банке. У области образовања акценат је на инклузивном образовању. (2009–2012) www.dils.gov.rs и www.mpn.gov.rs
2. **Реформа стручног образовања у Србији – пројекат реформе образовања у области економија, право и администрација** се реализује од 2002. уз подршку Немачке организације за техничку помоћ (ГТЗ/ ГИЗ). www.mpn.gov.rs
3. Пројекти **Eko Net** и **Tour Reg** се односе на реформу средњег стручног образовања у области економија и туризам. Реализује се уз подршку Аустријске агенције за развој. www.K-education.at и www.mpn.gov.rs
4. Пројекат **Модернизација система средњег стручног образовања и обука (ИПА71 2007)** представља даљи наставак реформе система средњег стручног образовања у складу са потребама „друштва знања“, економије и интересовања ученика. (2009–2013) www.vetserbia.edu.rs и www.mpn.gov.rs
5. Пројекат **Образовање за све – унапређење доступности и квалитета образовања деце из маргинализованих група (ИПА 2008)** је завршен 2012. године. (2009–2012) www.mpn.gov.rs
6. **Подршка осигурању квалитета – систем испита у оквиру основног и средњег образовања (ИПА 2008)** је пројекат у оквиру кога се развијају

71 ИПА – Скраћеница за Инструмент за претприступну помоћ ЕУ. Намењена државама кандидатима и потенцијалним кандидатима за чланство у Европској унији www.seio.gov.rs.

- завршни и матурски испити у основној и средњој школи. (2010–2013) www.okni.edu.rs и www.mpn.gov.rs
7. Пројекат **Друга шанса – Развој система за функционално основно образовање одраслих у Србији (ИПА 2008)** има за циљ обезбеђивање системског решења за укључивање одраслих у процес основног образовања. (2010–2013) www.drugasansa.rs и www.mpn.gov.rs
 8. Пројекат **Професионална оријентација на прелазу у средњу школу**, се реализује у сарадњи са Немачким удружењем за међународну сарадњу (ГИЗ) и има за циљ успостављање функционалног и одрживог система и програма професионалне оријентације за ученике на прелазу из основне у средњу школу. (2011–2013) www.mpn.gov.rs
 9. **Унапређивање предшколског васпитања и образовања у Србији (ИМПРЕС, ИПА 2009)**, пројекат усмерен на унапређивање услова за предшколско васпитање и образовање деце, посебно из осетљивих група. (2011–2014) www.impres.rs и www.mpn.gov.rs
 10. **Програм модернизације школа** је усмерен на изградњу, рехабилитацију и модернизацију основних и средњих школа у Србији и финансира се средствима Европске инвестиционе банке (ЕИБ). www.eib.rs и www.mpn.gov.rs
 11. Пројекат **Подршка професионалном развоју и европским иницијативама у образовању** је усмерен на стручно усавршавање и развој компетенција запослених у образовању. Реализује се уз подршку Швајцарске агенције за развој и сарадњу. (2002–2013) www.swiss-cooperation.admin.ch/serbia и www.mpn.gov.rs
 12. **Превенција и заштита деце од насиља у образовно-васпитним установама**, пројекат који се остварује уз подршку УНИЦЕФ-а. www.unicef.org/serbia и www.mpn.gov.rs
 13. **Темпус програм** је усмерен на модернизацију и реформу програма високог образовања у државама које окружују Европску унију. У оквиру ових програма су и програми за целоживотно учење. www.tempus.ac.rs/projekti и www.mpn.gov.rs

XII. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА: РОДИТЕЉИ И ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНА УСТАНОВА – КАКО ДО ПАРТНЕРСТВА

Преглед законске регулативе у овом водичу показује да родитељи имају бројне могућности да се организују и укључе у образовање своје деце, али и да својим учешћем допринесу да се сва деца школују на најбољи могући начин.

Могућности се могу груписати у следећа три домена:

- a) Родитељи као активни чланови органа установе.
- b) Родитељи као законски заступници права, обавеза и одговорности своје деце.
- v) Родитељи и установа – партнери у заједничком послу образовања и васпитања.

Родитељи могу бити активни чланови органа установе: управног/школског одбора, савета родитеља и стручног актива за развојно планирање.

На тај начин они учествују:

- у доношењу општинских аката и одлука (статута, правила понашања у установи, других општинских аката, предшколског/школског/програма, развојног плана, годишњег плана рада, плана стручног усавршавања запослених, финансијског плана установе, одлуке о избору директора и решења о изабраном директору, одлуке о сагласности на акт о организацији и систематизацији послова);
- у разматрању важних питања (остваривање планова као што су развојни и годишњи план, стручно усавршавање запослених, пословање и годишњи обрачун, извођење екскурзије/наставе у природи, вредновање и самовредновање, поштовање општих принципа, остваривање циљева образовања и васпитања, остваривање стандарда постигнућа) и у предузимању мера за побољшање услова рада и остваривање образовно-васпитног рада.

Родитељи, као законски заступници права, обавеза и одговорности своје, али и СВЕ друге деце у установи, баве се заштитом права на:

- **једнако право и доступност** образовања и васпитања;
- **квалитетно** образовање;
- **образовање и васпитање** у установи која је социјално одговорна и демократски уређена;

- **различитост** и уважавање специфичности сваког детета у образовно-васпитном процесу који је усмерен на дете/ученика;
- **хоризонталну и вертикалну покретљивост** и проходност на свим нивоима и врстама образовања;
- **заштићеност и безбедност** деце у установи.

Пре свега би, међутим, требало водити рачуна о томе да **родитељи и установа буду партнери у заједничком послу – у процесу васпитања деце.**

Сарадња дечјег вртића/школе и породице јесте *заједничка одговорност образовне установе*, свих запослених у њој, али пре свих васпитача/наставника и родитеља. Приписивање одговорности само једнима или другима, без обзира на то који се разлози наводе (родитељи су незаинтересовани, не поштују наставнике, или васпитачи/наставници нису мотивисани да раде, не занимају их родитељи, мисле да су они лично најважнији, само се жале на децу), може довести до веома лоших последица, пре свега по дете и његов однос према родитељима (непоштовање, јер не знају да га подрже и заштите), затим, према наставницима (непоштовање), и према школовању (незаинтересованост и незадовољство, невољно похађање школе).

Породица и родитељи имају централни положај у животу сваког детета, од односа у породици и односа према породици у великој мери зависи како ће се дете осећати. Забрињавајуће је колико често и наставници и родитељи заборавају да док се они међусобно игноришу, ниподаштавају, оптужују или свађају, деца и дечја добробит бивају заборављени.

Сарадња између породице и вртића/школе може унапредити развој деце и допринети њиховом успеху, и утиче на осећај сигурности и међусобног поверења код свих учесника. Та сарадња требало би да буде нешто више од пуке размене информација, требало би да има карактеристике *партнерског односа*, тј. да се одликује следећим карактеристикама:

Равноправност – потребно је да родитељи и наставници буду равноправни партнери, како у погледу права тако и у погледу обавеза. Мишљење родитеља, као и наставника требало би да се уважава, а њихови поступци и одлуке да се анализирају пре него што се површно осуде. У најбољем интересу детета, родитељи не би требало да без критичности осуђују сваки поступак наставника који се њима или деци не допада. Такође, није добро ни да наставници свако понашање родитеља тумаче као њихову жељу да своје дете заштите, нити је добро да свако њихово понашање тумаче као занемаривање деце. Узајамно уважавање и поштовање јесте од кључне важности.

Комплементарност – родитељи и наставници би требало да се узајамно допуњавају, тј. да сарадњу граде на уклапању различитости које међу њима постоје. Уместо да се међусобно такмиче у томе ко је од њих бољи, и ко више зна о детету и шта је добро за дете, требало би они да нађу начине да то што их разликује (ниво образовања, способности, разумевање проблема и слично) искористе како би изградили комплетнији и свеобухватнији приступ детету.

Компетентност – као и код комплементарности, можда још наглашенији проблеми јављају се код процене ко је компетентнији да даје суд о детету и о томе шта је за дете најбоље. У изградњи партнерских односа неопходно је да наставници и родитељи препознају која знања, вештине и ставове (компетенције) код оних других препознају као драгоцене. Неспорно је да у већини случајева наставници јесу компетентнији када је реч о предметима које предају, психолошким и педагошким знањима, али никако и никада не би требало заборавити да родитељи, без обзира на ниво образовања, јесу веома компетентни када је реч о њиховој деци (они своју децу разумеју, познају). Ауторитет се не заснива на омаложавању других, већ на снагама, знањима, вештинама и поступцима који доприносе њиховом бољитку. Према томе, омаловажавање родитеља, као и омаловажавање наставника неће дати добре резултате; такви, добри резултати могући су само ако постоји узајамно препознавање квалитета и свест о томе да свако од свакога може нешто вредно да научи.

Аутентичност – препознавање различитости међу наставницима и различитости међу родитељима и породицама јесте такође од важности. Нити су све породице исте, нити су сви наставници исти и свако би требало да има посебан третман који се заснива на уважавању тих различитости.

Демократичност – сарадња родитеља и наставника требало би да буде заснована на принципима демократичности, са посебним акцентом на учешће родитеља у образовно-васпитном процесу и доношење свих одлука које се тичу њихове деце. Уколико су искључени, родитељи губе интересовање и не виде смисао својих долазака у школу, нити своју одговорност за дечја постигнућа.

Изградња партнерских односа заснива се на неопходности да обе стране, и наставници и родитељи:

- буду спремни да преиспитују сопствена очекивања и уверења (шта је улога родитеља: да пасивно слуша, прихвата шта му се каже, напада; шта је улога наставника: да доноси све одлуке, „васпитава“ родитеље, слуша директоре, стручне сараднике, повлачи се и одустаје);
- не суде једни о другима или, у најгорем случају о детету, на основу односа које имају једни са другима („лоши“ родитељи= „лоше“ дете, и/или „фини и послушни“ родитељи = „добро“ дете);
- науче да прихватају културне разлике, као и разлике у вредностима, обичајима и уверењима;
- науче да прихватају одговорност коју имају, као и заједничку одговорност.

Међутим, имајући у виду да се комуникација између родитеља и васпитача/наставника не дешава у вакууму, процес изградње партнерства, и то какав ће поменути процес бити зависи у великој мери од система у којем се комуникација одвија (образовно-васпитни систем: на пример, на који се начин у оквиру система гледа на сарадњу са родитељима, колико је систем отворен за промене традиционалних улога и за изградњу нових партнерских односа и слично). Зато је важно да родитељи буду активно укључени у различите аспекте образовно-васпитног система како би могли да га учине отвореним за промене.

Шта све још можете да урадите:

- Идите редовно на **родитељске састанке** – предложите да буду другачије организовани, да има простора да се разговара о темама које су важне за вас као родитеље, али и за оно што тишти вашу децу (на пример, вечерњи изласци, књиге које читају/не читају), немојте тражити да увек долази неко да вас подучава, већ разговарајте једни са другима и тражите решења заједно; уколико се разговара о школском успеху, инсистирајте на томе да заједнички изнајте решења да се ситуација поправи, уколико су резултати добри смишљајте начине да то заједно прославите са својом децом и њиховим наставницима.
- Замолиите да присуствујете неком часу, да чујете шта деца уче и видите како се са њима ради; направите листу знања и вештина које имају родитељи и понудите наставницима да покажете деци, или да им испричате нешто занимљиво и корисно.
- Направите на родитељском састанку листу са e-mail адресама родитеља и формирајте групу којој ће одељењски старшина у одређеним интервалима слати важне податке – изостанци, оцене, лепа догађаји, примери другарског понашања, позив на сарадњу око решавања горућих проблема.
- Понудите одељењском старшини/васпитачу помоћ око израде брошуре/a о важним питањима, укључите и децу; брошуре могу бити о пројектима које су деца израдила, изложбама које су направила и слично.
- Направите кутије за сугестије у које ће родитељи убацивати своје идеје (исто можете да направите и на интернету).
- Направите на интернету „кутије“ у које ће деца убацивати питања на која очекују заједнички одговор родитеља, наставника, стручних сарадника и директора. Немојте чекати да се деси нешто лоше, реагујте унапред.
- Направите са наставницима и децом школске новине; могу бити електронске (то не захтева финансијска средства) и могу излазити једном годишње (на крају године као илустрација свега што је током године било важно).
- Уколико неко од вас, родитеља има невладину организацију која се бави образовањем, акредитујте програм и онда га понудите школи бесплатно.
- Направите неформалну групу родитеља у одељењу и/или школи и ангажујте се да унапредите услове у којима се деца школују (не само физичке, већ и општу атмосферу у школи).
- Заштитите децу од сваког облика дискриминације, злостављања, насиља и занемаривања, али их немојте штитити некритички од обавеза и одговорности.
- Питајте своју децу и њихове другове шта је то што ви њихови родитељи можете за њих да урадите; не прихватајте одговоре да би требало за њих да учите, или да утичете да добију боље оцене; трагајте за конструктивним идејама.

Активно учествујте у процесу образовања и васпитања своје деце!

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.014.5(497.11)(035)

37.064(497.11)(035)

371(497.11)(035)

ТРИКИЋ, Зорица, 1960–

Нико као ви! : водич за родитеље кроз систем образовања и васпитања / Зорица Трикић, Јелена Врањешевић, Љиљана Левков.
– Београд : Министарство просвете и науке Републике Србије, 2012
(Београд : Досије студио). – 81 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 5.000. – Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-7452-043-7

1. Левков, Љиљана [аутор], 1952– 2. Врањешевић, Јелена [аутор], 1969–
а) Образовни систем – Србија – Приручници б) Школе – Сарадња са
родитељима – Србија – Приручници с) Србија – Образовна политика –
Приручници

COBISS.SR-ID 191139596

НИКО

као

ВИ